

PREMISS

Tidsskrift for EU-debatt

Nº 2 2009

SOLIDARITET

PREMISS
Nº 2 2009
Tidsskrift for EU-debatt
ISSN 1891-0939
LØSSALG KR 50,-

REDAKTØR

Assad Nasir

REDAKSJONSMEDLEMMER

Tore Syvert Haga, Marianne Trøyflat
og Kim André Åsheim

ABONNEMENT

abonnement@premiss-tidsskrift.no,
eller SMS: Premiss <navn og adresse> til
2444. Det neste nummeret blir gratis
for nye abonnenter. Løssalg kroner 50.
Premiss utkommer to ganger i året.

Ønsker du å bidra med en artikkel til
neste utgave? Ta kontakt med redaksjo-
nen på e-post: [red@premiss-tidsskrift.
no](mailto:red@premiss-tidsskrift.no). Retningslinjer for artikler finner du
på vår nettside [www.premiss-tidsskrift.
no](http://www.premiss-tidsskrift.no).

OPPLAG

2000

DESIGN

Heydays (heydays.info)

OMBREKK

Fredrik V. Sand

FOTOGRAFI

sxc.hu

KORREKTUR

Assad Nasir

TRYKK

Nr 1 Arktrykk

Premiss er utgitt med økonomisk støtte
fra Utenriksdepartementet, Ungdom
mot EU og Nei til EU. Kom ut første
gang februar 2009.

ABONNÉR PÅ PREMISS!

GI OSS BESKJED om du er interessert og få neste nummer i posten helt gratis og uforpliktende.

Send e-post til abonnement@premiss-tidsskrift.no
eller SMS: Premiss <navn og adresse> til 2444

(Med dette tilbudet kan du altså få neste nummer av Premiss gratis i posten, og deretter ta stilling til om du ønsker å fortsette som abonnent. Det er ingen automatisk fornyelse av abonnementet, men vi kan kontakte deg for å høre om du vil fortsette å motta tidsskriftet.)

OM BIDRAGSYTERNE

Helene Bank (født 1959) Spesialrådgiver i For Velferdsstaten.

Nicolai Astrup (født 1978) Stortingsrepresentant for partiet Høyre, leder i Høyres EU-utvalg.

Kirsten Kolstad Kvalø (født 1987) har vært leder i PRESS - Redd Barna Ungdom siden 2008, og sittet to perioder i sentralstyret før det. Har tidligere jobbet i Redd Barna og studert utdanningsvitenskap ved Universitetet i Oslo (UiO).

Marita Mo (født 1987) Studerer statsvitenskap ved NTNU. Leder i Latin-Amerika-gruppa i Trondheim (LAGiT) og var på solidaritetsbrigade til Bolivia i 2008.

Sverre Vatnar (født 1975) Medlem i Nei til EUs arbeidsutvalg og politisk rådgiver for KrFs stortingsgruppe.

Ingeborg Gjærum (født 1985) Har vært nestleder i Natur og Ungdom i to år og ledet organisasjonen siden januar 2008. Hun har også erfaring fra Norsk vindkraftverklforening og fra Bellona.

Jonas Gahr Støre (født 1960) Utenriksminister i Jens Stoltenbergs andre regjering (siden 2005). Tidligere Generalsekretær for Norges Røde Kors. Utdannet statsviter med historie og sosialøkonomi fra Institut d'Etudes Politiques de Paris.

Jostein Aarrestad (født 1939) Professor, Institutt for økonomi, Universitetet i Bergen.

Anne Therese Gullberg (født 1974) har doktorgrad i statsvitenskap (PhD) fra Institutt for statsvitenskap ved Universitetet i Oslo. Hun arbeider som forsker ved CICERO, Senter for klimaforskning.

Are Vogt Moum (født 1976) Historiker utdannet i Oslo og Berlin. Prosjektleder i avisa Utrop og ansatt i Norsk Folkehjelp Oslo (integreringsprogrammet Oasen).

Torstein Dahle (født 1947) Leder for partiet Rødt.

Lars Sponheim (født 1957) Leder for partiet Venstre siden 1996. Tidligere statsråd i regjeringene Bondevik I og Bondevik II.

INNHOLD

- 12** LEDER
av Assad Nasir
- 14** PARTNERSKAP ELLER NY KOLONITID
av Helene Bank
- 18** DER VARER KRYSSER GRENSENE...
av Nikolai Astrup
- 22** DRØMMEN OM EUROPA
av Kirsten Kolstad Kvalø
- 26** HANDELSSAMARBEID ELLER
NYKOLONIALISERING
av Marita Mo
- 30** EUS USOLIDARISKE FISKERIPOLITIKK
av Sverre Vatnar
- 34** EU - HVOR ER DU?
av Ingeborg Gjærum
- 38** EU OG NORSKE INTERESSER
av Jonas Gahr Støre
- 42** ISLAND, DANMARK OG EUROEN
av Jostein Aarrestad
- 46** LOBBYSTRATEGIER I EUS KLIMAPOLITIKK
av Anne Therese Gullberg
- 50** EUROPAVALGET 2009 - EN ØVELSE I
EKSTREMISME OG POLITISK APATI
av Are Vogt Moum
- 54** DEN ØKONOMISKE KRISEN
- BLÅMANDAG FOR EU
av Torstein Dahle
- 58** OM TRO OG TVIL I EU-DEBATTEN
av Lars Sponheim

LEDER

ÅNDENS MAKT

Av Assad Nasir

MYE HAR SKJEDD SIDEN forrige utgave kom på trykk våren 2009. Siden den gang har Stortinget vedtatt å implementere Tjenstedirektivet. Alltinget på Island har vedtatt å sende en søknad om EU-medlemskap, dog med ganske så knapp flertall, 33 mot 28 stemmer. Plutselig var debatten om norsk medlemskap oppe igjen, eller noen prøvde å få den opp igjen. Det varte ikke lenge før alt var tilbake til det «normale», og en kunne forberede seg på valgkamp.

EU-debatten ble prøvd løftet i valgkampen, men nådde aldri den nasjonale scenen. Vi håper at denne utgaven av Premiss skal bidra til å løfte debatten, både åndelig og faktisk. Tema for dette nummeret er solidaritet. Solidaritet for mennesker og solidaritet med mennesker. Helene Bank, spesialrådgiver i For Velferdsstaten skriver om EPA (Economic Partnership Agreements), Nicolai Astrup, som er leder i Høyres EU-utvalg, og som vant mandat på Stortinget for Høyre i Oslo, skriver om EU og handel i et solidaritetsperspektiv. Leder i Press – redd barna ungdom, Kirsten Kvalø skriver om Schengen-avtalen, en avtale som ofte blir glemt i EU-debatten.

Utenriksdepartementet (UD) har bidratt med midler til Premiss, men denne gangen har UD, ved utenriksminister Jonas Gahr Støre også bidratt med en artikkel om EU, Norges forhold til EU og norske interesser med henblikk på forholdet til EU. Vi er veldig glade for at utenriksministeren engasjerer seg i EU-debatten og at han bidrar til vårt prosjekt om å løfte debatten på et høyere nivå.

Til slutt har Lars Sponheim, leder for partiet Venstre, skrevet en redegjørelse og utdypning av sitt EU-standpunkt. Før Venstre sitt landsmøte i vår var det mye spekulasjoner rundt hva Sponheim mente om EU. I denne utgaven gjør han rede for sitt standpunkt eksklusivt for Premiss sine lesere.

I forrige utgave tok redaksjonen selvkritikk på at det var altfor få kvinner som hadde bidratt til tidsskriftet. Denne gangen har vi gleden av å fortelle at kvinneandelen blant bidragsyterne har blitt betraktelig høyere. Hele fem av tolv bidragsytere er kvinner. Balansen mellom unge og gamle, og mellom ja-folk og nei-folk er også god. Med dette ønsker vi at debatten skal bli konstruktiv og givende.

Vi håper du setter pris på Premiss, og at vi samtidig inspirerer deg til å være med på den videre debatten.

PARTNER- SKAP ELLER NY KOLONITID

Av Helene Bank

«ØKONOMISK PARTNERSKAP», KALLER EU frihandelsavtalene som de forhandler med sine tidligere kolonier. Forhandlingene om de såkalte EPAer (*Economic Partnership Agreement*) skal fjerne toll på handel mellom EU og landene i Afrika, Karibia og Stillehavsområdet og konkurranseutsette de svake utviklingslandenes økonomier. Det er et partnerskap der økonomisk og politisk makt er svært ulikt fordelt.

«Det er et partnerskap der økonomisk og politisk makt er svært ulikt fordelt.»

Frivillige organisasjoner fra Afrika, Karibia og EU, sammen med rød-grønne allianser i EU-parlamentet, lanserte i 2004 en kampanje mot EPA-avtalene: «STOP EPAs». Frivillige organisasjoner, fagbevegelse og småbønder i regi av African Trade Network ber «... organisasjoner fra sivilt samfunn og andre borgergrupper i Europa og andre deler av verden som også kjemper mot Europas frihandelsavtaler, å forsterke deres aktive solidaritet med vår kampanje for å stoppe EPA» (Cape Town 22. februar 2008)

SPLITT OG HERSK

Berlin, år 1884 står sterkt hos mange Afrikanere. Det var da europeiske stater delte Afrika mellom seg. Streker gjennom landsbyer og familier, stammer og beiteland ble grenser, og dannet grunnlaget for hvilke folk og ressurser som kunne utbyttes til gode for industrialiseringen i de ulike europeiske land.

Da EU skulle forhandle frihandelsavtaler med de gamle kolonier, for å få fortsatt tilgang til ressurser og markeder, skjedde mye av det samme. Selv om lederne i Afrika, Karibia og Stillehavsstatene (AKSlandene) helst ville forhandle sammen for å stå sterkere med deres krav mot det mektige EU, ville EU ikke det. Nye streker ble satt. Nå i Brussel. 15 karibiske stater, 14 små øystater i Stillehavet i to grupper. Afrika ble delt i 5 regioner, som splittet politiske- og tollunioner.

KOLONITID PÅ NYTT

De økonomiske relasjonene mellom Europa og Afrika, Karibia og Stillehavsstatene er mer enn 500 år gamle. De omfatter slavetid, kolonitid og den etterkoloniale perioden. Det er 500 år med massiv ressursutvinning i koloniene. Resultatet

er industriell utvikling og økonomisk vekst i Europa, stagnasjon og underutvikling i utviklingslandene.

Kolonimaktene eksporterte bearbejdede varer til elitene i koloniene og importerte ubearbejdede råvarer. Bytteforholdet var og er fortsatt skjevt. Industrimakten utvikler lønnsomme arbeidsplasser og teknologi. Råvareeksportøren er fanget i råvarefella og arbeidsplassene foresetter å likne på slavearbeid.

Tidligere generasjoner i Europa husker at varene ble kalt kolonialvarer. Butikken het kolonialhandel. Kaffe, te, sjokolade, krydder, sukker – se på varene i butikkhylla i dag.

Pakking, bearbejding, merkevarebygging, all såkalt merverdi, ligger framdeles igjen i industrilandene.

I dag flykter vestafrikanske fiskere og småbønder i farlige småbåter til EUs kyster. De heldigste får jobbe illegalt under slaveliknende forhold på spanske grønnsaksåkre. Handels- og fiskeavtaler gir europeiske trålere fisken. Subsidierte matvarer fra EU dumpes på de lokale markedene og gjør de lokale landbruksvarer umulige å selge.

FRIHANDELSAVTALER – FRIHET FOR HVEM?

EPAavtalene vil komme til å endre handelen mellom EU og AKS-landene dramatisk.

Tidligere handelsavtaler, Lomé-konvensjonene (1976-2000), ga AKS-landene ensidig markedsadgang til EU. Men om råvarene var bearbejdet, økte tollene dramatisk. Det kalles *eskalerende* toll. Selv om det forsterket den koloniale produktionsstruktur, hadde landene en frihet til å bygge opp egne markeder og produksjon for nasjonale og regionale markeder.

På grunn av en tvist i Verdens handelsorganisasjon (WTO), måtte Loméavtalen avvikles. EU legger nå til grunn at WTO krever at EU og AKS-landene skal gi hverandre nesten lik markedsadgang, såkalt gjensidig markedsåpning.

Det passer EU bra, for da kunne de kreve frihandelsavtaler som er tilpasset den nye økonomiske krisen i EU: Økende arbeidsledighet, overproduksjon, og storselskapernes stadige krav til større kapitalavkastning. Et markedsliberalistisk EU trenger økonomisk ekspansjon: Markeder, rett for europeiske selskap til å etablere seg uten strenge krav til skatt, miljø og bruk av lokal arbeidskraft.

EU trenger nye kolonier – men kolonitiden er slutt.

FORELØPIGE FRIHANDELSAVTALER PRESSET IGJENNOM MED SVAKE UTVIKLINGSLAND

EPA omfatter 78 utviklingsland. De skulle vært ferdige innen 2007. På grunn av konflikter om innhold og omfang foregår det fortsatt forhandlinger. I de siste timene av 2007 ble det undertegnet frihandelsavtaler, såkalt foreløpige partnerskapsavtaler (EPA), mellom EU og 23 land. Tross deres økonomiske sårbarhet og avhengighet av EU ser de øvrige at kravene fra EU vil være ødeleggende for deres mulighet til å utvikles og bekjempe fattigdom.

Avtalene vil fjerne importtoll. I de fleste varer i AKS-landene skal tollene helt bort i løpet av 15-25 år. Landene forplikter seg til å utvide den økonomiske liberaliseringen for EU gjennom investeringsavtaler, tjenesteliberalisering, konkurransepolitikk, offentlige innkjøp, samt å skjerpe regelverket innen patenter og andre såkalt immaterielle rettigheter.

EUs særskilte rett til å beskytte og støtte sitt jordbruk, og dumpe underprisede varer i AKS-landene, berøres ikke av avtalene.

GULROT – MEN MEST PISK

EU finansierer de 7 institusjoner som gir råd til AKSregionene. Rådene likner mer på EUs posisjoner enn det som landene selv uttrykker. Etter hvert er AKSlandene stadig mer skeptiske og reserverte. Likevel er de tilbakeholdne med å trekke seg fra forhandlingene.

Motstanden AKS-landene skyldes EUs omfattende krav om markedsadgang og at alle samfunnsområder skulle dekkes av frihandelsavtaler og konkurranseregulering.

De negative konsekvensene lover EU å bøte på, med økt økonomisk bistand på 25 mrd € over syv år. Noe over 3,5 mrd € i året. Men lovnadene er uforpliktende og det sies ikke om bistanden kommer i tillegg til dagens bistand til utvikling og nødhjelp. Til nå har EU ikke økt sitt bistandsbudsjett.

EU truer med at eksisterende fordelaktig markedsadgang fratras de landene som ikke godtar EUs tilbud. Press på enkeltland har ført til at Afrika har blitt enda mer splittet. Likevel truer flere land med ikke å ratifisere avtalene.

Men EU vet å bruke piskan. Selv om EU hevder at det ikke er sammenfall opplevde Guyana i Karibia, at EU kuttet 6 mill € i budsjettstøtte i 2009 rett etter at regjeringen uttrykte seg skeptisk til EPA. Namibia, som har nektet å godta EUs betingelser, får importtoll til EU tilsvarende 45 mill €. Nigeria, som også har nektet å godta EUs betingelser får dramatisk øket importtoll på bearbejdet sjokolade.

Ghana, som har akseptert en *foreløpig EPA* opplever imidlertid at deres egne landbruksvarer råtner på rot, fordi EUs subsidierte eksportvarer selges billigere enn ghanesiske bønder kan produsere dem.

Videre har EU Direktoratet for handel (DG Trade) har, ifølge *Corporate Europe Observatory* (CEO), satt opp et afrikansk-europeisk lobbyorgan for næringslivet, og sammen med den europeiske arbeidsgiverorganisasjonen *BusinessEurope*, skrevet posisjonsdokumentet for *The EU-Africa Business Forum* til støtte for EPA

EU VIL MARKEDSRETTE ALLE SAMFUNNSOMRÅDER

Det uttalte målet med EPA-avtalene er å integrere AKS-landene i verdensøkonomien, sikre handel og samhandling mellom AKS-landene, bærekraftig utvikling og å utrydde fattigdom i disse landene.

Tross all dokumentasjon, EU hevder at dette vil skje ved at alle sektorer konkurranseutsettes, inkludert finansielle tjenester, investeringer, offentlige tjenester, ressurstilgang, konkurransepolitikk med mer, og at landene åpnes for bedrifter fra EU. Eventuelle unntak skal bare være midlertidige. Kravene kjenner vi fra EØS-avtalen.

Fra asymmetriske avtaler som har favorisert de svakeste avtaleparter, skal det nå bli såkalte symmetriske avtaler.

«EU finansierer de 7 institusjoner som gir råd til AKSregionene.»

DRAMATISKE KONSEKVENSER

Med ny markedsåpning i AKSlandene er det produksjon og arbeidsplasser i AKSlandene som utkonkurreres av europeiske selskap. Avindustrialisering og primitivere produksjon blir resultatet ifølge EUs og FNs utredninger.

Videre vil handelsbalansen med EU bli dramatisk forverret jo sterkere liberalisering som finner sted. Det betyr økt gjeld.

Samme undersøkelser viser også at dersom Afrika hadde fått til regional samhandel og økonomisk integrasjon, med vekt på lokale og regionale markeder først, ville kontinentet deretter eventuelt kunne dra fordeler av en frihandelsavtale med EU.

Tollinntekter blir borte når import fra EU ikke skattlegges. Toll er i AKSlandene en langt viktigere inntektskilde enn i Europa. Tollkutt vil føre til reduserte helse og utdanningsbudsjetter.

ALTERNATIVER FINNES – OM EU VIL

FN, frivillige organisasjoner i Afrika og EU og flere forskningsinstitusjoner anbefaler at EU gir ensidig markeds-

adgang til AKS på en måte som ikke kan utfordres av WTO.

De anbefaler også at handelsrettet bistand går til å øke produksjon, framfor å åpne markeder. Målet må først være å la landene styrke regional handel, integrasjon og samarbeid.

EU-parlamentarikerne er maktesløse. De ønsker mer åpenhet om EPA, revisjon av avtalene etter 5 år, de beklager at EPA fører til oppsplitting av regioner og deres regionale utviklingsprosesser, de ønsker en sterkere rolle for et felles parlamentarisk organ. Til ingen hjelp. Derfor kan frivillige organisasjoner i EU bare håpe på at informasjonen og ressursene som de bidrar med til AKSlandenes aktører gir styrke mot et mektig EU-apparat.

NORGES ROLLE I VERDEN KUNNE VÆRT FORSKJELLIG FRA EUS

Norge forhandler frihandelsavtaler sammen med EFTA-landene for å få samme fordeler som EU. Det er eksempler på at EFTA har godtatt flere unntak og rettigheter for de fattige landene til å beskytte seg mot alt for rå konkurranse, men bare på områder som ikke har noen økonomisk interesse for oss.

EFTA og Norge kan gjennom politiske prosesser bidra til at handelsavtaler heller øker enn reduserer det politiske handlingsrommet for utviklingslandene med rett til aktiv nærings- og velferdspolitik for utviklingsland. Det krever innsats fra de organisasjonene som er bekymret for utviklingen. Organisasjoner i Norge bidro til at regjeringserklæringen for 2005-09, Soria Moriaerklæringen, lovet mer fleksibilitet og rettigheter til folk i utviklingsland. Dette arbeidet må følges opp videre.

Organisasjonene bør stille krav til de folkevalgte, til konsekvensutredninger, offentlige høringer og reell Stortingsbehandling. Det skal ikke være byråkrater i departementene som utvikler Norges forhold til fattige land. Frivillige organisasjoner i Norge har allerede begynt med å utspørre stortingskandidater om deres holdning til høringer og konsekvensutredninger når det gjelder en frihandelsavtale mellom Colombia og EFTA. Fler avtaler står for tur.

Vi kan også være med og støtte organisasjonene i utviklingsland. Avvise avtaler som de ikke er enig i. Den Europeiske Transportføderasjonen har for eksempel vedtatt at den ikke godtar en frihandelsavtale med Colombia som ikke fagbevegelsen i Colombia aksepterer. Dette er en solidaritet og en linje som også EUs frivillige organisasjoner har fulgt i Stopp EPA-kampanjen.

I dag går 40-50 % av all eksport fra AKS-statene til EU. 30-60 % av importen til AKSlandene kommer fra EU. Under én prosent av både importen og eksporten i EU er med AKSstatene. Selv om AKSstatene skal fortsette å eksportere tollfritt til EU er det liten sjanse for at de skal vinne nye markedsandeler i EU. Halvparten av AKS-eksporten til EU består av fire varer: Olje (26 %), diamanter (11 %), kakao (9 %) og tømmer (4 %).

DER VARENE KRYSSER GRENSENE...

Av Nikolai Astrup

EUS HISTORIE STARTER MED handel. Det unike ved EU-prosjektet var at grunnleggerne forsto behovet for forpliktende og konkret samarbeid om viktige ressurser, nemlig kull og stål. EU har gjennom mange år vært det fremste eksemplet på at uttrykket «der varer krysser grensene, kan ikke armeer gjøre det», er riktig.

Åpningen av handel mellom EUs medlemsland har vært viktig for å integrere Europa og for å styrke de europeiske økonomiene i de vanskelige årene etter andre verdenskrig. I de senere årene har tilgangen til et felles europeisk marked vært viktig for de tidligere kommunistiske landene i Øst- og Sentral-Europa. Det er ingen tvil om at denne markedsadgangen har vært avgjørende for å løfte disse landenes økonomi ut av planøkonomisk kollaps.

«Handelspolitikken er et av de viktigste politikkområdene EU-landene i dag står sammen om.»

Dette er en holdning til internasjonal handel som Høyre kan stille seg bak. For å si det med vårt stortingsvalgprogram for 2009-2013:

«Norge har nytt svært godt av en åpen verden og en relativt fri handel, og det er i vår interesse å bidra aktivt til at globaliseringen ikke møtes med proteksjonisme. Globaliseringen har i løpet av kort tid bidratt til å løfte flere hundre millioner mennesker ut av fattigdom og frem til nye muligheter og økt velstand. Som et velstående land har Norge et moralsk ansvar for å bidra til vekst og velferdsutvikling i fattige land. Norge bør spille en aktiv rolle i arbeidet for å gi enda flere land og mennesker de samme mulighetene til å stå på egne ben. Bistand fra rike land kan aldri erstatte kostnaden ved en proteksjonisme som nekter fattige land muligheten til å utvikle sine egne økonomier.»

Handelspolitikken er et av de viktigste politikkområdene EU-landene i dag står sammen om. Det innebærer at man har fjernet tollene mellom EU-landene, og har felles tollsatser

mot land utenfor EU. Allerede ganske tidlig i EUs historie hadde man i dette tollsystemet lavere tollsatser på varer fra enkelte fattige land. De landene som fikk preferansesatser var stort sett tidligere kolonier av EU-land som hadde sterke handelsforbindelser til sin tidligere kolonimakt. I de senere årene har imidlertid internasjonale handelsregler og en sterkere bevissthet rundt handelens betydning for utvikling endret EUs handelsregime med fattigere land kraftig.

SOLIDARITET OG UNION

Under EU-kampen i 1994 var «Solidaritet eller union» et viktig slagord for neisiden. Det var vanlig å fremstille EU-debatten som et valg mellom EU og verden. Fortsatt er dette et underliggende premiss i mange uttalelser om Norge og EU.

Men gir det et riktig bilde?

Det internasjonalt anerkjente Commitment to Development Index (CDI) kommer ut en gang i året og gir 22 rike land score innen syv ulike områder. Indeksen måler hvilke bidrag de ulike rike landene gir til utvikling

i fattigere land. Norge deler andreplassen på indeksen med Sverige. EU-landet Nederland er på topp.

Ser vi på de ulike underområdene, avslører indeksen interessante forskjeller. Bistand er et område hvor Norge er vant til å ligge på toppen. I CDI kommer vi på fjerde plass. 8 av 10 toppland på bistandsfeltet er EU-land. Innen investeringer ligger Norge på sjette plass. 6 av 10 toppland innen investeringer er EU-land.

Og – spesielt interessant for denne artikkelen – området handel er Norges absolutt svakeste. Her havner vi på 20. plass av 22 land. Den dårlige plasseringen skyldes skyhøye tollsatser på viktige landbruksprodukter som kjøtt, meieri-produkter, sukker og hvete. Disse varene er blant de viktigste produktene for mange av verdens fattige land, og høye tollsatser på disse varene har dermed en spesielt negativ utviklingseffekt. Et annet bidrag til Norges dårlige score er svært høye landbrukssubsidier, som også svekker konkurranseevnen til produkter fra fattigere land. Alle EU-landene som er med i CDI scorer betydelig bedre enn Norge, selv om også EU har relativt høye tollsatser sammenlignet med land som Australia og USA.

IKKE BARE TEORI

Og denne rankingen er ikke bare teori. EU har tre systemer med preferansetoll for varer fra fattige land. Det såkalte GSP har eksistert siden 1976 og gir lavere toll for varer fra utviklingsland. De landene som i tillegg er villig til å signere avtaler for å fremme demokrati og bærekraftig utvikling får enda lavere toll gjennom GSP+. I tillegg har EU siden 2001 hatt satsingen «Everything but arms», som gir de 50 fattigste landene i verden (såkalte LDCs, least developed countries) fri adgang til EUs markeder for alle varer bortsett fra våpen (ris og sukker har vært delvis unntatt fra denne avtalen, men disse unntakene utløper i år). EU var den første handelsblokken som innførte et slikt regime for LDC-landene, og inspirerte blant andre Norge til å gjøre det samme.

Særlig viktig er det at Everything but arms gir tariffrittak på alle typer varer, også bearbejdede landbruksprodukter. Det gjør det mulig for fattige land å komme seg ut av avhengighet av råvareeksport, som ofte er utsatt for store prissvingninger, og over på bearbejding som gir mer stabile inntekter og sikrere jobber. EU er verdens største importør av landbruksprodukter. I 2000 kom 60 prosent av importen fra utviklingsland. Faktisk importerer EU mer landbruksprodukter fra utviklingsland enn USA, Canada, Australia og Japan til sammen.

Dette er en politikk Høyre kan slutte seg til. Vi ønsker en friere verdenshandel, også for de fattigste landene, og ønsker å utvide LDC-ordningen til også å gjelde andre fattige land.

UTVIKLINGSRUNDEN

Doharunden i WTO har fra starten hatt som uttalt målsetning å integrere utviklingslandene sterkere i verdenshandelen. De rike landenes tollregime med høy toll på landbruksvarer, høye nasjonale landbrukssubsidier og store eksportsubsidier

har vært med på å gjøre det vanskelig for fattige land å eksportere landbruksvarer til rike land i nord.

EU har i denne runden spilt en svært viktig rolle ved å gå med på, og presse andre rike land til, store reduksjoner i sin toll på landbruksprodukter og landbrukssubsidier. Dette blir desto mer imponerende ettersom det innad i EU, som i Norge, er store diskusjoner om hvor beskyttet landbruket skal være. EU har i Doharunden tilbudt å kutte tollsatsene på landbruksvarer med 60 prosent, redusere konkurransevridende landbrukssubsidier med 80 prosent og helt fjerne eksportsubsidier på landbruksvarer.

UTVIKLING ER EN SAMMENSATT utfordring, og krever handling og endring fra alle land, både rike og fattige. Uansett hvor viktig tradisjonell bistand er, må varig verdiskapning bygge på handel, slik det gjør i Europa og i Norge. EU er bygget på ideen om handel ikke bare som motor for utvikling, men som motor for samarbeid og fred. Som en av de største aktørene i internasjonal handel er EU med på å sette disse ideene på agendaen også internasjonalt, til fordel for fattige land.

«Som en av de største aktørene i internasjonal handel er EU med på å sette disse ideene på agendaen også internasjonalt, til fordel for fattige land.»

DRØMMEN OM EUROPA

Av Kirsten Kolstad Kvalø

DET ER IKKE BARE krig, tortur og forfølgelse som tar livet av verdens flyktninger. Det gjør også EUs flyktning- og asylpolitikk.

Ved inngangen til 2009 var 41,2 millioner mennesker på

flukt innenfor eller utenfor sitt lands grenser¹. Bare en brøkdel av disse finner veien som asylsøkere til Europa; majoriteten av flyktningene er på flukt i eget land, og blant de som krysser sitt lands grenser kommer flesteparten bare til naboland utenfor Europa. For de som kommer til Europa er ikke spenningen over. Drømmen om Europa er et sjansespill på liv og død.

FRA LINDESNES TIL GIBRALTAR

Schengenavtalen er en avtale som opprinnelig ble inngått av fem av EUs medlemsland i 1985, og som har til hensikt å avskaffe indre grensekontroller. I dag omfatter avtalen 26 europeiske land. Norge og Island sluttet seg til i 2001. Avtalen omfatter også plikt til harmonisering av praksis for visum, samt grunnlaget for en harmonisert asylpolitikk.

Schengen-samarbeidet gjør at de indre grensene mellom Schengen-landene opphører, mens de ytre grensene blir nærmest gjort ugjennomtrengelig. Europa lukker seg hermetisk inne i seg selv, for å beskytte landene mot mennesker som trenger beskyttelse. For å søke asyl må du befinne deg i landet du vil søke asyl i. For å komme inn til et Schengen-land for å søke asyl må du ha visum. Og visum får du bare dersom du har til hensikt å være i landet en kort periode – altså ikke dersom du oppgir at du har tenkt å søke asyl. Denne absurde kjeden av regler som langt på vei fører til at det å søke asyl på lovlig sett blir umulig, fører til at veldig mange mennesker forsøker å ta seg inn til Europa på ulovlig vis. Schengen-landene løser dette problemet ved å skjerpe yttergrensekontrollen med væpnede vakter og fysiske murer – selve symbolet på begrepet «Festning Europa».

«For å komme inn til et Schengen-land for å søke asyl må du ha visum.»

«Siden 1993 har over 13250 mennesker dødd i sitt forsøk på å ta seg inn i Europa.»

Organisasjonen UNITED har dokumentert at siden 1993 har over 13250 mennesker dødd i sitt forsøk på å ta seg inn i Europa². Mange er båtflyktninger som drukner, noen fryser i hjel, andre sulter, og andre igjen blir rett og slett drept av grensevakter. Dette er ikke selvforskyldte uhell, men en del av Schengen-landenes politikk. Den britiske partilederen og påtroppende EU-parlamentariker Nick Griffin uttalte i juli 2009 til BBC at «den eneste måten å stoppe masseinnvandringen til Europa er å senke båtene med flyktninger før de legger til land»³. Listen med eksempler på liknende utsagn er skremmende lang.

Med Schengen-samarbeidet har Norges yttergrense flyttet seg fra Lindesnes til Gibraltar. Yttergrensekontrollene som tar livet av hundrevis av mennesker hvert år er et ansvar som også hviler på Norge – gjennom Schengenavtalen.

DUBLIN TIL ASYLSØKERES BESTE?

Særlig viktig i asylspørsmål er dublin-regelverkene. Kapittel 7 i Schengen-avtalen ble fra 1990 erstattet med Dublin-konvensjonen (Dublin I), som fra 2003 ble erstattet av Dublin-forordningen (Dublin II). Dublin II handler om hvilket land som har ansvaret for behandlingen av en asylsøknad, eller snarere, på hvilket grunnlag en stat kan *unngå* å behandle en asylsøknad. Forordningen sier nemlig at det første landet en asylsøker har krysset grensen til er ansvarlig for behandlingen av dennes asylsøknad. Asylsøkere som leverer søknad i Norge, men som har vært innom for eksempel Nederland først, skal altså etter Dublin II returneres til dette landet for å få behandlet sin søknad der.

Det er gode grunner for etableringen av et regelverk som motvirker at asylsøkere reiser fra land til land og får avslag etter avslag – såkalt «asylshopping». Det kan neppe sies å være til det beste for noen asylsøker, med en lang fluktrute bak seg, å reise rundt i Europa og bruke opp oppsparte midler bare for å konstantere at en ikke innfrir kriteriene for opphold som settes etter Flyktningkonvensjonen.

De negative virkningene av Dublin-reglene i forhold til asylsøkeres rettigheter er derimot alarmerende. Asylsøkere

mister langt på vei retten til å selv velge hvilket land de vil søke asyl i. Videre bidrar Dublin-reglene i økende grad til internering, eller fengsling, av asylsøkere, og standarden for mottaksforhold er langt fra harmonisert. Og på tross av at Dublin-reglene er ment blant annet å sikre at enhver asylsøker får behandlet en asylsøknad, er det ikke alltid det skjer (Hellas er kjent for å ikke realitetsbehandle asylsøknader fra søkere som er sendt tilbake dit etter førstelandsprinsippet⁶).

NORGES ROLLE – LEI AV Å VÆRE BEST I KLASSEN

Et formildende forhold i Dublin-forordningen er suverenitetsklausulen og humanitærklausulen. Det er bestemmelser som innebærer at Dublin-landene ikke er forpliktet til å anvende Dublin-forordningen. Suverenitetsklausulen åpner for at man kan behandle saker i Norge, selv om saken oppfyller kriteriene for retur til et annet Dublin-land. Norge har anvendt disse bestemmelsene både i forhold til enslige mindreårige asylsøkere, og i forhold til å ikke returnere asylsøkere til Hellas. Dette er praksis som Norge har fått berømmelse for av FNs Høykommissær for flyktninger (UNHCR), og som Nordisk Råd har anbefalt Norge å fremme som et «best practice»-eksempel til etterfølgelse for andre europeiske land.

Men å utvise en human praksis gjennom bruk av klausulene har ikke vært så populært i andre europeiske land. Både UNHCR og European Council of Refugees and Exiles (ECRE) påpeker den sjeldne bruken av bestemmelsene i sine Dublin-rapporter. Og etter hvert ble det en for stor belastning for Norge å være best på asylsøkeres rettigheter:

Høsten 2008 strammet den rød-grønne regjeringen kraftig inn i asyl- og flyktningpolitikken. Bakgrunnen var en økning i antall asylsøkere til Norge, noe som utelukkende ble forklart med at Norge hadde en altfor liberal flyktningpolitikk til sammenlikning med andre europeiske land. Innstrammings tiltakene dreide seg blant annet om å åpne for retur etter Dublin II, både for asylsøkere til Hellas, og av enslige mindreårige, som tidligere hadde vært unntatt fra bestemmelsen. Regjeringspartiet SV tok dissens på flere av punktene, og kritikken haglet fra fag- og organisasjonsmiljøet.

TA ET BARN OG LA DET VANDRE...

Innstrammingsene gjennom åpningen av mulighetene som ligger i Dublin-reglene går særlig ut over barn. Ti organisasjoner, blant annet Norsk Folkehjelp og Redd Barna, skriver i sin felles høringsuttalelse om innstrammingen at «det er svært trist å se at barn blir brukt som virkemiddel i regjeringens innstramming av asylpolitikken»⁵. Dublin-reglene har forsterket behovet for virkemiddelpolitikk, der menneskerettighetshensyn må vike i regjeringens frykt for å framstå

som «liberale».

Retur av EMA etter Dublin II er problematisk i et barnerettighetsperspektiv, selv om det er en utbredt praksis over hele Europa. En studie fra Norsk Folkehelseinstitutt viste at gjennomsnittlig tid på flukt for EMA i Norge var to år. Retur etter Dublin II gjør at enda mer av unge asylsøkeres oppvekst spises opp av flukt, reise og asylsaksbehandling. Barn blir sendt som kasteballer mellom europeiske stater. Dette er i konflikt med prinsippet om barnets beste, som alle europeiske stater er forpliktet til gjennom sin ratifisering av FNs Barnekonvensjon. Det er også motsatt praksis av det FNs barnekomité anbefaler i en uttalelse: «Non-rights-based arguments such as those relating to general migration control, cannot override best interests considerations»⁶.

Ved retur av EMA etter Dublin II står Norge også i fare for å sende barn til en behandling og standard som er verre enn behandlingen av norske dyr. Det er grundig og vel dokumentert at land som Italia, Spania og Hellas forholder seg til asylsøkere på en ganske annen måte enn Norge, med Hellas som absolutt verste gutt i klassen. Rapporten «Et uverdig sjansespill om asyl i Europa. Asylprosessen i Hellas og Dublin II-forordningen» fra NOAS og Den norske Helsingforskomité utgjør, sammen med UNHCR sine anbefalinger om ingen retur til Hellas, et solid faglig grunnlag for å ta i bruk suverenitetsklausulen her. Istedet har regjeringen instruert UDI om returer til Hellas – nå også for barnefamilier, og snart for enslige mindreårige asylsøkere. Med andre ord godtar altså Norge at flyktningbarn fengsles og frarøves all rettssikkerhet behandlingen av sin asylsøknad.

VEIEN MOT ET FELLES EUROPEISK ASYLSYSTEM – ET SOLIDARISK EU?

Sommeren 2009 overtok Sverige formannskapet i EU, og i juni la Kommisjonen fram et nytt forslag til et nytt femårsprogram for justis- og innenrikssamarbeidet, populært kalt «Stockholm-programmet». En av de fire politiske prioriteringene i det nye programmet er å «fremme et mer integrert samfunn – et solidarisk Europa», hvor revisjon av asylpolitikk og praksis inngår. Ambisjonen er å innen 2012 danne et reelt felles europeisk asylsystem, med felles prosedyrer og lik beskyttelsesstatus.

«Solidaritet» og «respekt for menneskerettigheter» er begreper som gjentas i det nye programmet, og det slås fast at «EU må være bevisst forholdet mellom immigrasjonspolitik og annen politikk, som sosial-, økonomisk og handelspolitikk» (min oversettelse)⁷. Programmet sier videre at EU må harmonisere nasjonal lovgivning innenfor familiegjenforening, felles standarder for å ivareta ureturnerbare ulovlige migranter og en handlingsplan som ser særlig på hensynet til enslige mindreårige asylsøkere. Hva *innholdet* i disse fel-

les politikkområdene og standardene skal være, er imidlertid uklart. Det politiske klimaet i EU har betydning her. 20 av EUs 27 medlemsland har regjeringer utgått fra sentrum-høyre, og denne fløyen styrket sin posisjon i valget av nytt Europaparlament. Ut fra det vi vet om ideologi og politikk i denne fløyen kan det være grunn til å tro at dette vil presse asylpolitikken i Europa i en mer restriktiv retning, noe også Norge vil bli en del av. Norges mulighet for å påvirke den felles europeiske asylpolitikken må vi nok regne som beskjeden, men ikke ubetydelig. Og om selve regelverket blir strengere enn det Norge kunne ønske seg, noe det er grunn til å frykte, bør Norge jobbe for å opprettholde klausulene som muliggjør å ikke anvende regler som fører til en inhuman praksis.

Avslutningsvis er det på sin plass å nevne et solidaritetsperspektiv som EU har utelatt. De europeiske landene er blant verdens rikeste, og vår velstand er skapt på bekostning av andre land. Det er ikke mer enn hundre år siden mange land i Europa hadde koloniherrdømme over mange land vi i dag finner nederst på statistikken over land med dårlige levekår, og dette maktforholdet er opprettholdt også i dag gjennom en økonomisk politikk som gir dårlige handelsbetingelser til land i sør, ukontrollert våpenhandel som skaper uro og vold, og en aggressiv forsvarspolitik. Dette utgjør samlet sett en politikk vi kan kalle «flyktningproduserende», og det bør være et tankekors for alle som presser på for en restriktiv flyktning- og asylpolitikk i Europa.

1 Flyktningregnskapet 2009, Flyktninghjelpen
2 <http://www.unitedagainstracism.org/pages/campfatalrealities.htm>
3 BBC, The Record Europe, 08.07.09
4 Vevstad, Vigdis: Utvikling av et felles europeisk asylsystem. Jus og politikk. Universitetsforlaget, 2006
5 Felles høringsuttalelse om innstrammingsene i asylpolitikken fra Redd Barna, Norsk Psykologforening, FO, PRESS, Norsk Folkehjelp, Oslo Biskop, Norsk Barnevernssamband, Kirkens Bymisjon, Flyktninghjelpen og Fagforbundet.
6 General Comment No. 6 (2005), «Treatment of unaccompanied and separated children outside their country of origin», pkt. 86
7 Communication from the Commission to the European Parliament and the Council: An area of freedom, security and justice serving the citizen

HANDELS- SAMARBEID ELLER NYKOLONIALISERING

Av Marita Mo

BÅDE EU OG EFTA forhandlar fram nye regionale og bilaterale handelsavtalar i Latin-Amerika. Vil desse frihandelsavtalane føre til økonomisk vekst og sosial utjamning i regionen, eller vil lokal produksjon gå ned, arbeidsløysa gå opp og fattigdomen auke slik ein har sett teikn til i andre land i sør?

Den europeiske unionen ynskjer å sikra seg marknadstilgong i Latin-Amerika. Dei prøver no å etablera frihandelsavtalar med samtlege land i Latin-Amerika, og utfordrar med dette USA sin dominerande posisjon i regionen. EU har sett seg som mål å bli den mest konkurransedyktige økonomien i verda. Eit samarbeid med Latin-Amerika er eit viktig steg på vegen mot dette målet. Denne politikken blir motteken med blanda kjensler i Latin-Amerika, og sosiale rørsler i fleire land har stilt seg kritisk til EU si framferd.

EU – EIN NATURLEG OG GOD HANDELSPARTNAR?

Dei historiske banda mellom EU og Latin-Amerika er sterke. EU ser på seg sjølv som ein nøkkelpartner for Latin-Amerika, og sjølv om EU tidlegare har vore betrakta som eit meir sosialt alternativ til USA sin dominans i regionen, byrjar no fleire og fleire land å setja spørsmålsteikn ved EU sine motiv med desse forhandlingane. Men EU er verdas største handelsblokk, og Latin-Amerika er avhengig av handel med EU. Dette gjev EU eit pressmiddel i forhandlingane om nye avtalar. EU er også ei av dei viktigaste kjeldene til bistandsmidlar for Latin-Amerika, den største utanlandske investoren i regionen, og den nest viktigaste handelspartnaren.

Å etablera nye frihandelsavtalar eit viktig steg for EU på vegen mot å bli verdas mest konkurransedyktige økonomi. Strategidokumentet «Global Europe»¹ skisserar opp ein plan som skal gjera EU meir konkurransedyktig både innad og ut mot resten av verda. EU forhandlar fram såkalla assosieringsavtalar som i tillegg til handel inneheld kapittel om samarbeid og utvikling. Men dersom ein ser nærmare på desse assosieringsavtalane er det lite som skil dei frå USA sine frihandelsavtalar. Dei mest kritiske ser på avtalane kun som ein måte for EU å sikre tilgongen på råmateriale til sin eigen industri og til sitt eige folk, og meiner det minner om ei handelspolitisk nykolonisering².

Midten av 1990-talet markerte eit skilje i EU sin handelspolitikk då EU omfamna ein meir aggressiv nyliberal agenda. Medan EU tidlegare har sett på sosiale og liberale verdiar, miljøhensyn og berekraftig utvikling som sitt konkurransefortrinn i den globale økonomien, har dei no gått vekk frå den tankegangen. Desse hensyna blir betrakta som ein luksus ein ikkje kan ta seg råd til når ein ynskjer å vera konkurransedyktig, og økonomisk vinning har fått fyrsteprioritet.

WTO PLUS

Etter WTO- forhandlingane braut saman i Cancun i 2003 har det blitt stadig viktigare for EU og andre vestlege å få i stand regionale og bilaterale handelsavtalar. Dette gjev også dei rike landa ei ny sjanse til å få igjennom tema som utviklingsland tidlegare har sagt nei til i WTO. EU har allereie signert frihandelsavtalar med Mexico (2000), Chile (2002) og alle dei karibiske statane (2008)³. I skrivande stund pågår det forhandlingar med Mellom-Amerika, Mercosur og Den andinske handelsblokk (CAN). Avtalen med Mexico var den fyrste transatlantiske handelsavtalen EU etablerte, og tidlegare handelsminister i EU Pascal Lamy har skildra avtalen som «den fyrste, den raskaste og den beste»⁴. Avtalen vart forhandla fram på kun eit år, forhandlingane føregjekk bak lukka dører, og avtalen gjekk lenger enn WTO på fleire punkt.

Dette har sett standarden for korleis EU driv forhandlingar. Dei nye assosieringsavtalane blir forhandla fram på lukka møter og avtaleteksten blir ikkje offentleggjort før den er signert av begge partar. Ein klarar på dette viset å unngå ein offentlig debatt om avtalen, og enkelte hevdar at dette er for å unngå massive protestar frå sivilsamfunnet slik som ein fekk mot Den allamerikanske frihandelsavtalen (ALCA) som USA var pådriver for. Sosiale bevegelsar, fagrørsla, bønder og ikkje-statlege organisasjonar har alle gått saman for å stoppa ALCA-forhandlingane, og EU ynskjer ikkje at ei liknande sosial mobilisering skal setje ein stoppar for deira frihandelsavtalar. Avtalane går lenger enn WTO når det kjem til immaterielle rettigheter og patentering, og inkluderar tema som land i sør tidlegare har sagt nei til, slik som Singapore-temaa som omfattar investeringar, konkurranse, offentlege innkjøp og handelsfasilitering. Ein kan setje spørsmålsteikn ved om det er rett at EU pressar land i sør til å inngå avtalar av meir omfattande karakter enn det dei har sagt ja til i WTO.

MOTSTRIDANDE VISJONAR

Den andinske handelsblokka (CAN) består av Bolivia, Peru, Ecuador og Colombia. EU er i slutfasen av forhandlingane med CAN. Dei fire landa har hatt svært ulike syn på tema og spørsmål innanfor avtalen, og Bolivia trakk seg tidleg frå forhandlingane. Presidenten i Bolivia, Evo Morales, har som eit alternativ lansert ein meir solidarisk handelsavtale, Tra-

tado de Comercio de los Pueblos (folket sin handelsavtale). I desse avtalane er fokuset lagt på berekraftig og rettferdig utvikling, og handel og investeringar er eit resultat av dette og ikkje berre eit mål i seg sjølv. Målet er ein meir balansert avtale som tek hensyn til dei økonomiske skilnadane mellom dei to regionane. Då EU ikkje ville ta hensyn til nokon av krava frå presidenten i Bolivia valte landet å trekkja seg frå forhandlingane.

Ecuador har òg stilt seg kritisk til korleis avtalen har vore utforma. Tre dagar før den femte runden med forhandlingar mellom EU og CAN starta i Lima 20. juli, annonserte regjeringa i Ecuador at dei trakk seg frå forhandlingane⁵. I Peru har urbefolkninga og andre sosiale rørsler protestert mot regjeringa si tilrettelegging for nye frihandelsavtalar. Det heile kulminerte 5.juni då regjeringa slo kraftig ned på ein fredeleg protest og over 30 peruanarar med urfolksbakgrunn vart drepne. Til tross for dette gjekk EU til forhandlingar med den peruanske regjeringa berre ti dagar etterpå. EU sine forhandlingar med Colombia har vorte sterkt kritisert frå sosiale bevegelsar i både Latin-Amerika og Europa. Etter splittinga av CAN held dei EU ansvarleg for å øydeleggje regionale integreringsprosessar i Latin-Amerika.

Den 6. forhandlingsrunden mellom EU og CAN vil starte i Brussel 21. september. Både Peru og Colombia ynskjer fortgang i forhandlingane, og ein ventar no at avtalen vil verte underteikna før året er omme.

NORSKE HANDELSAVTALAR

Noreg er dessverre ikkje noko særleg betre enn EU når det kjem til handelsavtalar. Gjennom EFTA har Noreg følgd EU

hakk i hæl, og frihandelsavtalar vart signert med Mexico og Chile i 2000 og 2003. EFTA har òg forhandla fram avtalar med Peru og Colombia. Frihandelsavtalen med Colombia vart signert 24.november 2008 og ventar berre på å bli behandla i Stortinget. Denne behandlinga skulle eigentleg skje i juni i år, men etter massiv kritikk av avtalen frå sivilsamfunnet i Noreg og i Colombia valte regjeringa å utsetja behandlinga til hausten. Avtalen med Peru er ikkje signert enno, og avtaleteksten er heller ikkje offentleggjort.

Utanfor EU står Noreg står fritt til å velje kven me vil inngå handelsavtalar med. Me har mogelegheit til å stille krav til våre forhandlingspartnarar når det kjem til tema som menneskerettar og miljø, og Noreg kan laga avtalar som fremjar sosial og økonomisk utvikling i landa me forhandlar

med. Frihandelsavtalane med Peru og Colombia tyder på at dette ikkje er praksis i norsk handelspolitikk. Det blir då opp til folket å krevja at vår regjering, både no og i framtida, brukar denne friheita for å skapa ein meir solidarisk handelspolitikk enn det ein finn i EU i dag.

- 1 Global Europe. Competing in the world. http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/october/tradoc_130370.pdf
- 2 Poppe, Charly og Sebastian Valdomir (2008) Global Europe. The tyranny of «free trade», the European way.
- 3 Avtalar med statar i Karibia vart signert 15.oktober 2008 som ein følgje av Cotonou-avtalen med AKS-landa som opna for økonomiske samarbeidsavtalar (Economic Partnership Agreements) med desse landa.
- 4 Lamy Pascal, tale 02/189 «Mexico and the EU: Married Partners, Lovers or Just Good Friends?»
- 5 Ecuador suspende negociación con la UE. http://www.eluniversal.com/2009/07/18/e_c_o_a_v_a_e_c_u_a_d_o_r_s_u_s_p_e_n_d_e_n_e_g_18A2513323.shtml

EUs USOLIDARISKE FISKERIPOLITIKK

Av Sverre Vatnar

«For å hindre arbeidsledighet sender EU derfor fiskerne til andre lands farvann.»

VERDENSHAVENE KAN VÆRE i ferd med å gå tomme for fisk. Hvis vi sammenlikner omfanget av store fisk i havet som torsk, sei, flyndre og tunfisk med det som var nivået i 1950, kan det være bare 10 prosent igjen¹. Årsaken er at det er for mange fiskebåter som jager for få fisk med stadig bedre teknologi. Varmere havtemperatur spiller trolig også inn. Dette er dramatisk for miljøet og for fiskere over hele verden, ikke minst i fattige land hvor alternative næringsveier kan være få. Verden trenger derfor mer enn noen gang langsiktig og bærekraftig fiskeripolitikk.

EU ER VERSTING

I stedet for å bidra positivt er EU dessverre en av verstingene. EUs fiskeripolitikk skiller seg klart fra den stort sett bærekraftige politikken som føres i Norge, Island, Færøyene og Grønland, som ikke er EU-medlemmer. En samlet næringskomité på Stortinget sier i innstillingen til statsbudsjettet for 2009:

«Komiteen peikar på at EU sin felles fiskeripolitikk (...) har gjennomgåande vore prega av høge, ikkje-berekraftige kvotar, svake reguleringar og mangelfull handheving og sanksjonering. (...) Resultatet (...) er sviktande bestandar i EU sine farvatn, og at EU inngår fiskeriavtalar mellom anna med fattige land på vilkår som er særers uheldige både i eit utviklings- og havmiljøperspektiv.»

Det sier noe om situasjonen når også ja-partier på Stortinget kan samle seg bak en så klar kritikk av en sentral del av EU-samarbeidet. Så godt som ni av ti fiskebestander i EU er overfisket ifølge en fersk rapport fra EU-kommisjonen, en rapport som The Economist beskriver som «bemerkelsesverdig ærlig, til og med sint»².

EU har altså fisket ned mange av sine egne bestander, samtidig som unionen har en av verdens største og mest moderne fiskeflåter. For å hindre arbeidsledighet sender EU derfor fiskerne til andre lands farvann. Kommisjonen har siden 1976 forhandlet frem en rekke fiskeriavtaler med ulike land om tilgang til deres fiskeressurser.

Disse avtalene ble i Brussel lenge sett på som den store suksesshistorien i EUs felles fiskeripolitikk.

Noen av avtalene fungerer riktignok relativt godt. Avtalene med rike land som Færøyene, Island og Norge innebærer at EU får tilgang til enkelte fiskebestander, mot at disse landene får tilgang til fiskeressurser i EU. Disse «nordlige» landene har stort sett en velutviklet fiskeriforvaltning og god kontroll med fiskebåtene, og avtalene gjelder i hovedsak for fiskere fra Danmark, Tyskland og Storbritannia.

Men avtalene med de fattige landene er mer problematiske. EU betaler for å få tilgang til ressursene, uten at de fattige landene får tilgang til EUs fiskebestander. EUs fiskebåtrederer dekker en mindre del av utgiftene selv, mens mesteparten tas fra EUs budsjett. Bare i år 2000 bidro skattepengene til mer eller mindre uvitende EU-borgere med drøye 270 millioner euro til disse avtalene ifølge EU-kommisjonen, noe som tilsvarte nesten 30 prosent av de samlede utgiftene til EUs fiskeripolitikk. Disse avtalene kommer særlig spanske fiskere til gode, men også fiskere fra Portugal, Nederland, Italia, Frankrike og Hellas. EU har tjent mer på avtalene med de fattige landene enn med de rike ifølge en rapport utarbeidet for EU-kommisjonen³.

Avtalene gir også betydelige inntekter til de fattige landene. Det vil si, det er ofte eliten i de fattige landene som får betydelige inntekter. Det har nemlig vært liten kontroll med hva pengene fra EU brukes til. EUs båter bidrar til overfiske og reduserte fangster, siden kontrollen i de fattige landene er beskjeden og forvaltningspolitikken er lite utviklet. Dermed svekkes ressursgrunnlaget for de lokale fiskerne, som ikke er konkurransedyktige med EUs industrielle fiskebåter og som ofte er blant de fattigste menneskene i disse utviklingslandene. EU-fiskerne er vinnerne, mens taperne er de fattige fiskerne, miljøet og EUs skattebetalere.

EU har for eksempel mange avtaler med vestafrikanske land. Her har forskere i en årrekke advart mot overfiske og kollaps av enkelte bestander. Sult er en reell fare dersom bestandene blir uttømt. I EUs avtale med Senegal, et land med om lag 600 000 lokale fiskere, har det ikke vært kvotebegrensning på hvor mye EUs industrielle fiskefartøy kan fiske, kun en spesifikasjon av hvor mange båter som kan fiske til enhver tid. Garnmaskene som avtalen tillater er tettere enn det EU har for sine egne farvann. Det betyr at risikoen for å få annen, mindre og mer sårbar fisk enn det man egentlig var ute etter er større⁴.

Situasjonen blir ikke bedre av at det er Spania, en av EUs verstinger når det gjelder overfiske, som har ansvar for å føre kontroll med fiskebåtene som ilandfører fisk fra Afrikas kyst til Kanariøyene. Den kontrollen som blir utført retter seg ifølge EU-kommisjonen primært mot utenlandske fartøyer og ikke mot de mange spanske båtene. Kontrollen på

fastlandet er heller ikke god. Adelino Tchuda, tidligere minister for naturressurser i Guinea-Bissau, et av landene EU har fiskeriavtale med, beskriver situasjonen slik: «Vi har ikke kapasitet til å kontrollere noe som helst. Vi har ingen marine, ei heller fly»⁵.

I Mauritania, som riktignok har både marine og fly, anslo Kommisjonen i en rapport at 85 prosent av den mengden lysing som var ilandført i landet i forbindelse med EU-avtalen, ikke var deklartert på lovlig vis⁶. I Senegal blir myndighetenes underbetalte inspektører bestukket av fiskerne for å rapportere om at ulovlige fangster er i henhold til reglene⁷.

MOTSTAND I SØR

Professor John Lawton, lederen for Storbritannias Forskningsråd for miljøet, sier at:

«Stadig mer tyder på at det tradisjonelle kystfisket utenfor land som Senegal kollapser, det er praktisk talt ingenting å fiske. De europeiske båtene er aktive der – de fanger fisk lenger ute og tar dem ut av systemet, slik at det ikke blir noe igjen for de lokale båtene.»

Lawton hevder at EU på denne måten, sammen med Sør-Korea og Japan som også driver industrielt fiske på Vest-Afrika-kysten, indirekte bidrar til den såkalte «bushmeat-handelen» med aper og andre truede dyrearter på fastlandet. Siden lokalbefolkningen ikke lenger har den samme tilgangen på fisk som tidligere, må de finne andre kilder til proteiner og tyr da til kjøtt fra truede dyrearter i bushen⁸.

Enkelte, mer ressurssterke land i sør har sett seg lei på avtalene. Utenfor Namibia fisket spanske fiskere ulovlig store mengder lysing da EU hadde en avtale med landet, til tross for at alle visste at denne lysingbestanden var truet av kollaps. Namibiske myndigheter sa derfor opp avtalen med EU i 1992 for å ta ut ressursene selv. I dag er fiskerinæringen en av de sentrale vekstnæringene i Namibias økonomi⁹.

Spanske frysetrålere var også på ferde i Argentina for noen år siden. De bidro til overfiske av lysing og svekket mulighetene for lokale fiskere til å drive lønnsomt¹⁰. Også Argentina fant derfor ut at EUs fiskeriavtaler var en dårlig deal, og har valgt å ikke fornye dem.

Det at land som Argentina og Namibia har sagt opp sine fiskeriavtaler med EU, har imidlertid gjort at unionen vender seg mot fattigere stater hvor det er mindre demokratisk kontroll med styringen av ressursene, som borgerkrigsherjede Elfenbenskysten, eller til farvann der det knapt eksisterer noen lover i det hele tatt, som Somalia¹¹.

Etter at tidligere EU-ambassadør til Norge og Island, Gerhard Sabathil, for noen år siden erkjente at det ikke finnes økonomiske argumenter for at Norge bør bli medlem av

EU, har ja-siden prøvd seg på å si at Norge må bli medlem av hensyn til solidaritet med andre land i Europa. Da overser man ikke bare at Norge gjennom EØS-avtalen er med i det indre marked, den delen av EU-samarbeidet som ifølge forskning gir det viktigste bidraget til utjevning mellom landene, og at vi gjennom EØS gir store summer til EUs fattigste land (dette som må sies å være en solidarisk handling, selv om resultatene av disse overføringene dessverre har en langt mer usikker effekt på mottakerlandenes verdiskaping enn deltakelsen i det indre marked). Nei, det er også noe annet ja-siden overser med sin solidaritetspåstand. Ja-siden overser de fattigste landene i verden. Ja-siden overser at Norge ved å stå utenfor EU ikke er med på EUs usolidariske fiskeripolitikk, som ikke bare skader miljøet i havet men også fattige fiskere og utviklingslands muligheter til å skape vekst som står på egne ben.

- 1 Myers, R. & Worm B. (2003). Rapid worldwide depletion of predatory fish communities. *Nature*, nr. 423, 15. mai 2003.
- 2 The Economist, 23. april 2009. «Fishy tales».
- 3 IFREMER, CEMARE & CEP (1997). Evaluation of the Fishing Agreements concluded by the EU 1993-1997.
- 4 Clover, C. (2004). The end of the line. How overfishing is changing the world and what we eat. Ebury Press, Random House.
- 5 The Economist, 14. juni 2001. «Too many boats for too few fish».
- 6 Clover (2004).
- 7 The Economist, 14. juni 2001. «Too many boats for too few fish».
- 8 BBC, 29. mai 2003. «EU fishing drives bushmeat trade».
- 9 Clover (2004).
- 10 O'Riordan, B. (1999). «La peche au-delà des eaux communitaires. Qui paye et qui bénéficie?», El Anzueto.
- 11 Clover (2004); Leguesne (2004). The Politics of Fisheries in the European Union. Manchester University Press.

EU – HVOR ER DU?

Av Ingeborg Gjørum

DENNE ARTIKKELEN KUNNE BLITT en gjennomgang av tall. Tall på norske klimamålsetninger sammenliknet med klimamålsetninger i EU. Sammenlikninger av vekst i transportmengde, utryddede arter, klimagassutslipp per innbygger og kilo avfallsmengde. Slik arter ofte en debatt om EU i et miljøperspektiv seg. I ulike nyskrivninger av sangen «Anything you can do I can do better» krangles det om hvorvidt EU eller Norge er best på miljø. Og vi kan slå oss på brystet og sparke hverandre i leggen. Å holde seg oppdatert på forskjellen mellom norske målsetninger og oppfølging av disse, og tilsvarende i EU, er selvfølgelig viktig. Og Norge kommer bra ut, la det ikke være tvil om det.

«I rene talldueller, glemmer vi ofte det viktigste: At verken EU eller Norge gjør nok.»

I rene talldueller, glemmer vi ofte det viktigste: At verken EU eller Norge gjør nok. Politikken tar ikke utgangspunkt i naturens tålegrenser, men hva politikerne til enhver tid definerer som «politisk mulig.» (Og det til tross for at nesten 70 prosent av den norske befolkningen i november 2007 sa at de mente regjeringen ikke gjorde nok for å løse miljøproblemet – det politiske handlingsrommet er med andre ord større enn det som tas i bruk.)

Et eksempel: Målet for det internasjonale klimasamarbeidet er «å oppnå stabilisering i konsentrasjonen av drivhusgasser i atmosfæren på et nivå som vil forhindre farlig menneskeskapt påvirkning av klimasystemet.²» EU og Norge har begge definert «farlige klimaendringer» til å være to grader, og mener derfor at målet for det internasjonale klimasamarbeidet må være å hindre en temperaturøkning på over to grader fra førindustriell tid. FNs klimapanel mener et slikt mål innebærer at de rike landene må redusere sine klimagassutslipp med 25-40 prosent innen 2020³, og senere forskning viser at vi antakelig må legge oss i øvre del av intervaller (altså mot 40 prosent) dersom vi skal nå målet. Den norske målsetningen er 30 prosent kutt innen 2020. EU har vedtatt 20 prosent innen 2020, men med mulighet for å øke til 30 prosent dersom vi får en ny, internasjonal klimaavtale

og flere land blir med på laget. Med andre ord: EUs målsetning er noe svakere enn den norske, men ingen av dem tar egentlig konsekvensen av det de hevder er deres målsetning internasjonalt.

HVA SKAL TELLE I EU-DEBATTEN?

Spørsmålet om hvorvidt EU eller Norge har de beste tallene å vise til, er ikke det eneste som teller i en miljøfokusert EU-debatt. Spørsmålet om EU-medlemskap i et miljøperspektiv, handler også om vi tror det er kortest vei til målet via EU eller utenom. Kommer vi kjappast til det miljøvennlige samfunnet vi er nødt til å bevege oss i retning av med eller uten EU-

medlemskap? Kommer vi dit i det hele tatt? Verken de rødgrønne eller de borgerlige før dem (and don't get me started on Frp) har utnyttet muligheten til å føre en offensiv miljøpolitikk utenfor EU godt nok. Det betyr selvfølgelig ikke at vi skal gi fra oss

muligheten. Vi har det vi trenger for å sette igang miljøoppsatsene hjemme. Og mulighetene for miljøbevegelsen og folk flest til å presse på for handling, er langt større dersom de vi må påvirke sitter i Oslo og ikke i Brussel.

«Vi har det vi trenger for å sette igang miljøoppsatsene hjemme.»

Et annet avgjørende spørsmål når vi diskuterer EU i et miljøperspektiv, må være hvordan vi effektivt får med oss resten av verden på veien. Det spørsmålet er blitt særlig viktig i 2009, få måneder før det avgjørende klimatoppmøtet i København.

I 2002 møttes verdens land til FN-toppmøte om bærekraftig utvikling i Johannesburg. I forslaget til slutterklæring sto det at framtidige miljøavtaler måtte være forenlige med handelsreglene til WTO – altså i praksis underordnet WTO-reglene. Norge tok, sammen med Etiopia, affære. For miljøkampen ville det vært et dramatisk tilbakeslag dersom

miljøregelverk skulle underordnes handelsregler. EU sto på motsatt side, men som daværende utviklingsminister Hilde Frafjord Johnson sa: «vi hadde mange nok skaptilhengarar i EU.» EU taler med én stemme i internasjonale fora. Norges skaptilhengere vant ikke gjennom internt i gruppen, men uavhengige Norge kunne sette ned foten. Ved å føre ordet mot formuleringen i slutterklæringen fikk vi med oss andre land og bidro slik til å hindre at forslaget gikk igjennom. Hadde vi vært alene om uenigheten, ville vi neppe klart det. Men vi sa i fra, vi fikk med oss flere – og vi vant gjennom.

Eksemplet fra Johannesburg har Nei-siden trykket til sitt bryst. Det viste styrken i å være «annerledeslandet.» Jeg håper at vi i høst skal få et nytt eksempel å bruke i fremtidige debatter om EU-medlemsskapet. Jeg håper vi skal kunne vise til at Norge brukte sin selvstendige stemme til å bidra til en ambisiøs og rettferdig internasjonal klimaavtale.

VÅR TIDS VIKTIGSTE KONFERANSE

Utgangspunktet er dystert. Det er mindre enn et halvår igjen til den avgjørende klimakonferansen i København. I desember møtes miljøvernministre og statsledere fra alle verdens land i Danmark til det som kanskje er den viktigste konferansen i vår tid. Her skal de forsøke å enes om en ny internasjonal klimaavtale som skal etterfølge Kyoto-avtalen, men det går sakte. Klimasamarbeidet preges av mistillit mellom rike og fattige land. Fattige land mener rike land må ta sin rettmessige del av ansvaret for et problem de har skapt. Samtidig er det et krav fra mange rike land at fattige land som Kina, Brasil og India også må ilegges forpliktelser i en ny klimaavtale. Og slik venter landene på hverandre. «While the Kyoto Protocol is a crucial step forward, that step is far too small. And as we consider how to go further still, there remains a frightening lack of leadership» sa Kofi Annan, daværende generalsekretær i FN på klimakonferansen i Nairobi i 2006.⁴

Det er et uttalt mål for EU å ha en lederrolle i de internasjonale klimaforhandlingene,⁵ og det er ingen tvil om at det er viktig for de internasjonale klimaforhandlingene at de tar en slik rolle. I mangelen på tillit mellom den fattige og rike verden, er det avgjørende at noen rike land viser vilje til handling på hjemmebane kombinert med at penger legges på bordet for å finansiere både klimatiltak og –tilpasning hos de fattigste landene.

«Det er grunn til å glede seg over at Norge våger å vise vei internasjonalt – og det er grunn til å glede seg over at vi har den muligheten.»

Fjorårets klimaforhandlinger var lagt til Poznan, i Polen. Det var siste stopp før København – og vi trengte å komme videre i forhandlingene. Møtet ble en skuffelse. Resultatene ble få, og mot slutten av konferansen ble vi møtt av isskulpturer som så ut til å trives svært godt i den polske vinterkulda. På rad og rekke var de stilt opp og på ti ulike språk spurte skiltene de hadde på seg det spørsmålet vi alle lurte på: EU – hvor er du?

Samme dag som klimakonferansen i Polen ble avsluttet, vedtok EU sin klimapakke. Det var den vi håpet skulle vise verden at Europa har tatt klimaalvoret innover seg. Det var den vi ønsket skulle vise at de rike landene var klare til handling, men klimapakken ble fordømt som en fiasko av alle de viktige miljøorganisasjonene. «EU is weakening its own climate deal so much that it would currently fail to cut emissions by anywhere near the 25-40% range by 2020, or to deliver any finance for developing countries» evaluerte paraplyorganisasjonen Climate Action Network.⁶

HEIA NORGE!

«Men med noen få ærefulle unntak, slik som Norge og Sveits, har responsen fra de utviklede landene vært sørgelig utilstrekkelige og undergraver utsiktene for en vellykket konklusjon i København» skrev internasjonal miljøbevegelse mot slutten av toppmøtet i Polen. Det er ingen grunn til å glede seg over den manglende innsatsviljen og ansvarsfølgelsen i de rike landene. Men det er grunn til å glede seg over at Norge gjør sin del av jobben. Det er sjelden jeg er stolt av norsk miljøpolitikk, men jeg er sjelden mer patriotisk enn når Norge trekkes frem som et av få land som bidrar til å bygge tillit i det skakkjorte klimasamarbeidet. Det er grunn til å glede seg over at Norge våger å vise vei internasjonalt – og det er grunn til å glede seg over at vi har den muligheten.

Da vi vant kampen om norsk medlemsskap i EU i 1994, ga vi oss selv muligheten til å si fra. Mens EU snakker med én stemme i de internasjonale forhandlingene, og eventuelle progressive medlemsstater aldri får åpnet kjeften, kan Norge selv fremføre vår politikk og våre posisjoner.

Særlig når det gjelder klimafinansiering spiller Norge en viktig rolle. Her på berget fokuserer vi stort sett på ut-

slippskutt når vi snakker om en ny klimaavtale. For de landene som rammes først av klimaendringene, som allerede kjenner dem på kroppen, er et annet tema minst like viktig:

Overlevelse og tilpasning. Temperaturen har allerede økt og den vil fortsette å øke. Om vi så stanset alle utslipp i morgen, er det fremdeles store mengder forurensing på vei oppover mot atmosfæren. Det vil gi endringer i verden slik vi kjenner den i dag. Mange vil oppleve begrenset vanntilgang, minkende avlinger, erosjon, flom og tørke. Og mange vil oppleve flere av disse på en gang. «Adaptation» – tilpasning til klimaendringene - er et viktig tema frem mot en ny avtale, og vil sammen med løfter om reduksjon i utslippene og forsikringer om teknologioverføring til de fattigste landene være bærebjelkene i en ny klimaavtale. En forutsetning er at de rike landene er villige til å legge penger på bordet. Det holder ikke med klimatilpasningsplaner dersom det ikke er penger til å gjennomføre dem. De landene som har penger (og som faktisk har skapt problemet) må betale.

Mens Norge høster stor annerkjennelse internasjonalt for forslaget vi har fremmet i forhandlingene om en mekanisme som vil bidra til å sikre finansiering for de fattigste landene, fortviler internasjonal miljøbevegelse over EU. Også på klimaforhandlingsmøtet i Bonn tidlig i sommer, fikk de rike landene, med unntak av Sveits og Norge, tildelt en verstingpris («Fossil of the day») av internasjonal miljøbevegelse, for deres manglende forslag på gode finansieringsmekanismer i en ny avtale. Fremdeles er det ikke klart om EU-gruppen klarer å samles om å støtte det norske forslaget.

Jeg skal være den siste til å skryte av norsk miljøinnsats. Utslippene våre er rekordhøye, og fremdeles bygger vi lite fornybar energi, mens oljeindustrien setter investeringsrekorder. Fremdeles prioriterer vi forurensende firefeltsveier fremfor dobbelsporet jernbane. Løsningen på disse problemene ligger i å endre norsk politikk, ikke i å bli EU-medlem. Vi er nødt til å bli bedre på hjemmebane – også for å heve troverdigheten og tyngden bak kravene våre internasjonalt. Men ingen skal trenge å spørre hvor vi er. Internasjonalt skal vi tydelig heve stemmen på vegne av verdens fattigste og dem som kommer etter oss.

1 Undersøkelse utført av TNS Gallup for TV2, november 2007
 2 FN (1992): United Nations Framework Convention on Climate Change, Artikkel 2
<http://www.naturvern.no/cgi-bin/naturvern/imaker?id=125614> (Lest 26.07.09)
 3 <http://www.un.org/News/Press/docs/2006/sgsm10739.doc.htm> (Lest 26.07.09)
 4 <http://www.cicero.uio.no/fulltext/index.aspx?id=7041> (Lest 26.07.09)
 5 ECO, 10. desember 2008

EU OG NORSKE INTERESSER

Av Jonas Gahr Støre

DENNE SOMMEREN HAR NORSKE medier omtalt EU mer enn på lenge. Det er mange grunner til det. Vårt nærmeste naboland Sverige leder EU fram til nyttår. Et annet nordisk naboland, Island, leverte sin medlemskapssøknad i juli. 736 representanter fra 27 land er nylig valgt inn i Europaparlamentet, omtrent halvparten av dem for første gang. En av dem er sågar norsk – Eva Joly. Europakommisjonen får snart ny sammensetning, og Lisboa-traktatens fremtid avgjøres til høsten. Og EU står helt sentralt i arbeidet for en ny global klimaavtale i København i desember.

«Norge skal ha en aktiv, åpen og solidarisk europapolitikk med klare målsettinger om å sikre norske interesser.»

Regjeringen slo fast i Soria Moria-erklæringen at Norge skal ha en aktiv, åpen og solidarisk europapolitikk med klare målsettinger om å sikre norske interesser. Dette ble utdypet i Stortingsmelding nr. 23 om en aktiv Europapolitikk. Tidligere i år la Regjeringen fram en stortingsmelding om hovedlinjene i norsk utenrikspolitikk (Stortingsmelding nr. 15 2008-2009: «Interesser, ansvar og muligheter. Hovedlinjer i norsk utenrikspolitikk»). Meldingen understreker at et sterkt og handlekraftig EU i globale og regionale spørsmål er i Norges klare interesse. I viktige saker som klimautfordringen og WTO-forhandlingene, kan EU gjøre en forskjell overfor stormakter som USA, Kina, India og Brasil. Norge er tjent med regional og global integrasjon og regelutvikling. Derfor har vi et velfungerende samarbeid med EU, samtidig som vi har behov for å diskutere åpent hva utviklingen i EU betyr for oss

«Norge er tjent med regional og global integrasjon og regelutvikling.»

og hvordan vi skal sikre våre interesser overfor et europeisk fellesskap som i første rekke taler sine medlemslands sak.

Norge har i motsetning til de fleste andre europeiske land valgt å ikke ble medlem av EU. Ved to anledninger (1972 og 1994) har et flertall stemt nei. Heller ikke Islands medlemskapssøknad får umiddelbare konsekvenser for Norges forhold til EU. EØS-avtalen ligger fast, den er inngått mellom to parter som fremdeles består også dersom Island til slutt skulle gå over til EU-siden. Det samme gjelder Schengen-avtalen og øvrige avtaler og ordninger som vi har med EU.

Norsk samfunnsliv og næringsliv er tett vevd sammen med europeiske partnere. Vi har felles interesse av å oppnå økonomisk og sosial utvikling i Europa. Kort fortalt: Vi er tjent med at det går godt med både EU og EU-landene. I perioden 2004 til 2009 har vi bidratt med over 10 milliarder

norske kroner til utjevning og økonomisk/sosial utvikling i de nye medlemslandene gjennom EØS finansieringsordningene – og vi vil fortsette å bidra i årene fremover. Det er i vår egen så vel som i alleuropeisk interesse.

Den rivende demokratiutvikling som har preget Europa de siste to tiår er uten sidestykke i verdenshistorien. EU har vært helt instrumentell i denne utviklingen. Jeg mener denne utviklingen viser hvor viktig EU som fredsprosjekt er – også for oss, og jeg mener at dette har vært altfor lite belyst i norsk debatt. Den har endret våre mentale kart fra jerntepets skille mellom øst og vest på vårt kontinent under den kalde krigen. Samtidig må vi stadig oppdatere våre mentale kart, i møtet med våre nærområder. Hvordan vi forholder oss til et mer selvhevdende Russland, og til Europas øvrige grenser i øst og sør, påvirker vår hverdag.

Samarbeidet med landene i EØS-området er avgjørende for vår økonomi og vårt velstandsnivå. Tre fjerdedeler av norsk eksport og import er med disse landene. Norsk gass dekker omlag 20 prosent av EUs samlede konsum. De økonomiske interessene er betydelige for begge parter. Jeg ser det som et klart ansvar for regjeringen å arbeide systematisk for å ivareta EØS-avtalens virkemåte og integritet. Regjeringen

er seg dette ansvaret bevisst. Derfor har vi sagt at vi vil foreta en grundig vurdering av EØS-avtalens virkemåte i neste stortingsperiode. Om dette er det bred enighet på Stortinget. Avtalen er nå 15 år, og er den mest omfattende avtale Norge noen gang har inngått.

Derfor må vi også kontinuerlig ha en diskusjon om hva som tjener norske interesser. Er våre interesser godt nok ivaretatt når det gjelder like rettigheter og muligheter, økonomi, våre arbeidsplasser, vår sikkerhet, våre verdier om demokrati og internasjonal rettsorden? Dette må være en del av den løpende debatten i Norge. Regjeringen og de folkevalgte må følge godt med. Vi har arbeidet for kompetanseheving og øke påvirkningskraften overfor EU. Regjeringen har også fremmet økt åpenhet og inkluderende dialog om europapolitiske spørsmål med andre samfunnsaktører i europapolitiske fora og i det åpne ordskiftet.

Norges motivasjon for deltakelse i utformingen av EUs politikk strekker seg langt utover hva vi får gjennom EØS-avtalen som nasjonale forpliktelser. For eksempel kan et offensivt norsk samarbeid med EU - som har betydelig gjennomslag i regionale og globale miljøfora - ha større påvirkning på Norges samlede miljøtilstand enn rene norske tiltak siden vi er en nettomottaker av forurensning fra Europa. Dette står også sentralt i nordområdepolitikken. Derfor har det helt fra inngåelsen av EØS-avtalen vært et norsk politisk ønske om en aktiv og bred deltagelse i EUs miljøsamarbeid, i erkjennelsen av at EU utgjør den sterkeste motoren i det globale miljøsamarbeidet. Et godt eksempel på dette er EUs nylig vedtatt klima- og energipakke. Det er derfor i Norges interesse at EU viser lederskap internasjonalt samt oppfyller sine løfter på klimaområdet.

Miljø og utvikling henger sammen. Vi må derfor også finne løsninger for finansieringen av investeringer i utviklingslandene og teknologioverføring. Afrika slipper ut minst CO2 av verdens kontinenter, men er mest truet av klimaendringer. Finanskrisen har videre demonstrert for oss hvordan økonomisk vekst både i den industrialiserte delen av verden og i utviklingsland er avhengig av en sunn og ryddig finanspolitikk. Skatteparadisene begrenser velferdsutviklingen både i nord og sør. Valget av den norsk-franske korrupsjonseksperten og miljøforkjemperen Eva Joly til leder for Europaparlamentets utviklingskomité, er et tegn på at EU ønsker å se de største utfordringene verden står overfor i sammenheng. Det samme gjør vi.

Norge har mulighet til å nå fram overfor EU ved å prioritere spesifikke områder hvor sterke norske interesser er sammenfallende med EUs, og hvor vi kan stille med relevant kompetanse og ressurser - der vi kan gjøre en forskjell. Dette er i utgangspunktet våre nærmeste naboer, allierte og partnere. Våre nære bånd til dem går som en rød tråd gjennom

st.mld. 15 om utenrikspolitikken.

Norge er samtidig som ikke-medlem ikke en del av EUs felles utenriks- og sikkerhetspolitikk. Dette har betydning i norsk freds- og forsoningspolitikk. På noen områder gir dette oss større handlingsrom. Men skal vi oppnå varige resultater og få gjennomslag globalt, må vi samtidig spille på lag med EU og andre tunge aktører. Det har vært en rettesnor i vår politikk på dette området gjennom 15 år. Det betyr ikke at vi alltid gjør det samme, men at vi i alle tilfelle gjør Norges syn kjent og opprettholder kontakten og dialogen; slik som da vi i motsetning til EU og USA i 2007 valgte å forholde oss til alle medlemmene av den palestinske samlingsregjeringen.

EU gjør seg gjeldende som en sterk støttespiller innenfor engasjementspolitikken, blant annet som verdens klart største giver av utviklingsbistand. EU får dessuten stadig større betydning innenfor migrasjonspolitik og bekjempelse av internasjonal kriminalitet og terror. Økonomiske samarbeidsprogrammer, handelsavtaler og samarbeid med andre regionale organisasjoner er også en bit av dette bildet.

I vårt globale engasjement står Norge og EU hverandre nært på de fleste områder. Vi står begge i front globalt for å fremme respekten for menneskerettighetene. Sammen er vi sterke støttespillere for FN og for et normstyrt, regulert og organisert globalt samfunn. Dette blir ikke mindre viktig etter finanskrisen, i en verden vi ennå ikke helt vet hvordan vil komme til å se ut, men der nye økonomiske og geopolitiske tyngdepunkter danner seg. FN og de øvrige internasjonale organisasjonene blir ikke bedre enn hva medlemslandene gjør dem til. Vi som vil ha mer og bedre FN må ikke overlate kritikk av FN til de som vil ha svakere FN. I dette står Norge og EU sammen.

EU og Norge samarbeider tett også om sikkerhetspolitikk. Dette samarbeidet vil sannsynligvis øke i framtiden. Norsk deltakelse i EUs forsvarssamarbeid utvides og får økt betydning i den euroatlantiske sikkerhetsarkitekturen. Det nordiske samarbeidet styrkes også i praksis gjennom den nordiske stridsgruppen som er en del av EUs forsvarspolitik. Et annet eksempel er Regjeringens beslutning om å sende en norsk fregatt for deltagelse i EUs maritime operasjon

«Norsk deltakelse i EUs forsvarssamarbeid utvides og får økt betydning i den euroatlantiske sikkerhetsarkitekturen.»

Atalanta for bekjempelse av piratvirksomhet utenfor Somalia fra august 2009. EUs bidrag til global sikkerhet gjennom ikke-militært engasjement, er forankret i en engasjementspolitisk tenkning som ligger tett opp til den norske. Flere resolusjoner fra FNs sikkerhetsråd ligger til grunn for anti-piratoperasjonene utenfor Somalia. Deltakelse i EUs operasjon innebærer på denne måten direkte støtte til FNs innsats og supplerer Norges eksisterende politiske og humanitære engasjement i landet.

Som Regjeringen skriver i Stortingsmeldingen om hovedlinjer i norsk utenrikspolitik, bør Norge plassere seg innenfor en «sikkerhetsvev» av ulike forsvarspolitiske, økonomiske, teknologiske og institusjonelle former for samarbeid. Vi må forsøke å skape nye stabiliserende bånd, samt minske sårbarheten og dempe konfliktpotensialet knyttet til de av våre geografiske og ressursmessige interesser som er særlig utsatte. Som supplement til alliansepolitikken og det transatlantiske fellesskapet, vil våre ankerfester være forskjellige typer tosidig og flernasjonalt samarbeid med nordiske naboland, forankring i europeiske hovedsteder, i EU og Russland. Et eksempel er hvordan de tidligere sikkerhetspolitiske skillelinjene mellom Norge, Sverige og Finland i dag er forvandlet til effektivt samarbeid innenfor en ramme der noen er i EU og noen er i NATO.

Den rødgrønne regjeringen har de siste fire årene ført en offensiv og tydelig europapolitikk. Vi har utnyttet muligheter våre tilknytningsformer til EU gir, tatt medansvar for Europas utvikling og markert våre verdier om fellesskap og solidaritet. Enkeltsaker har vi også kjempet for. Dette er ikke noen enkel prosess eller liten utfordring for et utenforland, men vi oppnår resultater gjennom målbevisst arbeid, og vi vil fortsette med uforminsket styrke også i neste periode.

ISLAND, DANMARK OG EUROEN

Av Jostein Aarrestad

DEN 1. JANUAR I år feira EUs fellesvaluta 10-årsjubileum i skuggen av den alvorlegaste økonomiske krisen etter den andre verdenskrigen. Eurosystemet har blitt sett på uventa prøver, men det gjeld også for valutaer i land utafor Eurosona. Av spesiell interesse for oss er forholda i Island og Danmark. Begge er våre naboland, men der sluttar også likskapen. På grunn av sin overdimensjonerte banksektor vart Island spesielt hardt råka av finanskrisen; landets nasjonaløkonomiske situasjon er prekær, og islandske politikarar er på desperat søk etter alternativ som kan føra landet ut av krisen. Danmark, derimot, har kanskje den mest velfungerande økonomien i EU, men finanskrisen har gitt opphav til eit fornya ordskifte om landets valutapolitikk. Vi ser først separat på begge landas situasjon, før vi oppsummerer korleis krisen kan føra til nyorientering i begge landa sitt forhold til Euro.

«Finanskrisen har ført til ny debatt om Danmarks valutapolitikk.»

DANMARKS SITUASJON

Danmark er ikkje med i Eurosona. Danmark fører ein «fastkurspolitikk». Denne politikken går ut på å halda ein konstant verdi på dansk krone i forhold til Euro. Landet har derfor i praksis fråskrive seg retten til å føra ein sjølvstendig pengepolitikk. Frå eit økonomisk synspunkt kan den danske politikken vera vanskeleg å forstå. Ein får ulempene ved ikkje å ha ein nasjonal pengepolitikk, samtidig som ein går glipp av fordelane ved å ha ein felles valuta, som å unngå spekulasjonar mot krona og å sleppa vekslingskostnader. Men den danske politikken har ei historisk forklaring – landet har ført fastkurspolitikk sidan 1982, mot tyske mark før Euro, og røynslene med denne politikken har vore gode.

Finanskrisen har ført til ny debatt om Danmarks valutapolitikk. Hovudårsaka er den kraftige rentestigninga i Danmark hausten 2008. Presset på den danske valutaen tvang Nationalbanken til å heva renta til 1,75 prosentpoeng over eurorenta – til ulempe for bustadeigarar og bedrifter. Rentestigninga var nødvendig for å forsvare den danske krona mot spekulasjon i kjølvatnet av finanskrisen. I oktober 2008 brukte Nationalbanken 64 milliardar kroner frå

valutareserven for å støttekjøpa danske kroner. Samla fall dei danske valutareservene med 28 milliardar kroner den månaden. Rentestigninga i Danmark var eit sær dansk fenomen som skyldast fastkurspolitikken, og rentestigninga var dårleg tilpassa dei internasjonale økonomiske nedgangskonjunkturanane. Dette førte til kritikk av den danske fastkurspolitikken og forslag om omlegging av politikken.

Alternativa for dansk valutapolitikk er:

1. Avskaffing av den danske krona og innføring av Euro
2. Vidareføring av den danske krona sitt faste kursforholdet til Euro («fastkurspolitikken»)
3. Overgang til ein flytande kurs på dansk krone utan tilknytning til Euro.

I valet mellom dei to første alternativa er fordelane med Euroalternativet klare. Uvissa om den danske valutakursen vil halda fram med å vera stabil ovanfor Euro, med

den medfølgjande risikoen for spekulasjon mot den danske krona, vil forsvinna. Bedrifter og hushald sparar transaksjonskostnader ved veksling av valuta. Danske økonomiske forhold vil inngå i Den europeiske

sentralbanken sitt avgjerdsgrunnlag for pengepolitikken.

Den einaste fordelene ved ikkje å innføra Euro og å vidareføra fastkurspolitikken er at ein «har ryggen fri». Det er nær sagt uråd å forlata Eurosona. Ein situasjon kan oppstå der det er fordelaktig å oppgi tilknytninga til Euro, og det vil vera atskillig lettare under fastkurspolitikken enn om Danmark var med i Eurosona.

I alternativ 3 er det mest nærliggjande å innføra eit sjølvstendig inflasjonsmål på linje med pengepolitikken i Sverige og Noreg. Pengepolitikken kan då tilretteleggjast etter innanlandske forhold, og det vil ikkje vera behov for å forsvare den danske krona mot spekulative åtak. Mellom ulempene ved eit slikt regime er at det kan medføra store valutakursvingingar i forhold til Danmarks handelspartnarar i Eurosona. Bortimot halvparten av Danmarks utanrikshandel er med desse landa.

Ikkje alle i Danmark er samde i at fastkurspolitikken i ei eller anna form er den beste. I løpet av den økonomiske krisen har Danmark fått markert dårlegare konkurransevne internasjonalt enn land med flytande valutakurs som Noreg, Sverige og Storbritannia. Dette fordi valutakursane i desse

landa har depresierte med 10-15% mot Euro i løpet av den økonomiske krisen, mens kursen på den danske krona har vore uendra i forhold til Euro. Beregningar frå dansk arbeidsgjeverhald tyder på at dansk konkurransevne er svekka med 20%, og at det blir 47 000 fleire danske arbeidslause om dei flytande valutakursane i landa utafor Eurosona held fram med å liggja lågt ut dette og neste år. I tillegg kjem kostnadene ved eit noe høgare rentenivå i Danmark enn i Eurosona.

ISLANDS SITUASJON

I motsetnad til i Danmark er Islands finansielle situasjon lite oversiktelege. Då dei kollapsa hadde dei islandske bankane aktiva for om lag åtte gonger landets BNP. Underskotet i dei offentlege budsjett er for tida 13% av BNP, den islandske krona er verd det halve av verdien i januar 2008, inflasjonen i juli var 11,3% , rentenivået nå 12%, ned frå 18% i mars

dette året og den offentlege gjelda godt over 100% av BNP. Den frie valutahandelen er suspendert, utanlandske investorar får ikkje utan vidare ut sine tilgodehavande i landet. Island er lite kredittverdig internasjonalt. Arbeidsløysa i mai 2009 var 8,7%. Mye av problema i islandske bedrifter heng saman med at 70 prosent av låna er valutalån. Det islandske kronefallet har gjort det nær sagt uråd å betena desse låna. For hushalda er 15 prosent av låna i utanlandsk valuta. Dessutan er 70 prosent av utlåna til hushalda indekserte, dvs. dei aukar i takt med prisane.

Det er omstridt i kva grad den islandske staten har garantiansvar for innskot i utanlandsfilialane til dei islandske bankane som har gått konkurs. Spesielt gjeld dette nederlandske og britiske såkalla Icesave-innskot i den konkursramma Landsbanki. Ein avtale om dette ansvaret var framforhandla med Nederland og Storbritannia, men utkastet har møtt sterk motstand i Island. I følgje ein artikkel i Financial Times av statsminister Johanna Sigurdardottir planlegg den islandske regjeringa å redusera dei offentlege utgiftene med 30% over dei neste tre åra for å innfri avtalen. Per 20. august 2009 har eit fleirtal i finanskomiteen i Alltinget vedtatt avtalen, men med viktige tilleggsvilkår. Men vil Nederland og Storbritannia godta endringane? Island er under sterkt internasjonalt press. IMF vil ikkje utbetala innvilga kriselån til Island før ein avtale om garantiansvaret er vedtatt, og Nederland har trua med å blokkera Islands EU-søknad inntil Icesave-problema er rydda av veggen.

Men situasjonen er kanskje ikkje så ille som det kan sjå ut til. Den islandske sentralbanken Sedlabanki har store fordringar i dei nasjonaliserte bankane sin utlånsmasse. Sedlabanki har nyleg laga ein prognose som viser at brutto statsgjeld vil stiga til 180% av BNP neste år, men etter inkludering av statens finansielle krav vil nettogjelda auka til bare 40% av BNP, frå om lag null før finanskrisen. Den underliggjande islandske realøkonomien er etter internasjonale forhold i rimeleg god forfatning. Før krisen hadde Island balanse i dei offentlege budsjetta og låg statsgjeld. Eksportvolumet held

seg bra oppe. Nedgangen i BNP frå 1. kvartal 2008 til 1. kvartal 2009, var på 4 prosent, ikkje verre enn gjennomsnittet i Skandinavia.

Men det må skje ei sanering og tilpassing til normale forhold i den islandske økonomien. Prisstigninga må reduserast til eit europeisk normalnivå. Statsutgiftene må normaliserast, bankvesenet må restrukturerast, den

islandske krona må stabiliserast og valutakontrollen må opphevast.

Korfor då denne iveren etter å innføra Euro? Eitt svar er nærast psykologisk: Den islandske krona er så «utskjemt» at tilliten til den ikkje lar seg gjenoppretta, utan omsyn til tilstanden i landets økonomi. Argumentet er også at søknaden om EU-medlemsskap og prosessen for å oppfylle kriteria for EMU-medlemsskap gir sterkare truverde til den islandske tilpassingspolitikken og dermed raskare normalisering av situasjonen i økonomien. Dessutan: «Små» valutaer, som den islandske krona tapar lettare verdi i turbulente periodar, enn «store» valutaer. Dette treng ikkje vera ei ulempe. Men om depresieringa kjem ut av kontroll, som for den islandske krona i fjor, fører det til krise. Då er det betra å ha ein «større» valuta, som Euro. (Men i så fall er krisen vanlegvis heimelaga, som i Island). Det er dette som er bakgrunnen for Islands EU-søknad. Men i løpet av sommaren har ja-sida tapt terreng i folket. Den siste opinionismålinga offentleggjort 5. august viste 48,5 prosent mot medlemskap og 34,7 for.

KVA NÅ FOR VÅRE NABOLAND?

For Danmarks vedkomande verkar det som om alternativa på sikt vil vera Euro eller fleksibel valutakurs med inflasjonsstyring. Den danske regjeringa heller til Euroalternativet. Danmark tilfredsstiller alle krava til fullt medlemskap i EMU. Slik sett kan Euro innførast når som helst. Men overgang til Euro er likevel forfatningsmessig tungvint å gjennomføra.

Mens ein fleksibel kurs for den danske krona også i praksis kan gjennomførast så å seia over natta, krev innføring av Euro folkeavrøysting. Den danske regjeringa siktar mot folkeavrøysting om Euro i nær framtid, men dato er ikkje bestemt, og den «nye» danske statsministeren Lars Løkke Rasmussen sa i april at ei ny folkeavrøysting ikkje er aktuell i år. Ei folkeavrøysting med ein tilhøyrande omfattande nasjonal debatt av alternativa, med dagens fastkurssystem som status quo, kan lett bli ei delikat sak med ein nervøs og spekulativt orientert internasjonal valutamarknad som bakteppe, og bør gjennomførast i ein periode der dansk økonomi er sterk, som nå.

I Island vedtok Alltinget den 26. juli å søkja om medlemskap i EU. Hovudpoenget med søknaden er å få erstatta den skadeskotne islandske krona med Euro. Men veggen er lang. Først skal Kommissjonens byråkratar gå gjennom Islands søknad. Så skal det forhandlast og haldast folkeavrøysting. Går denne prosessen greitt vil Island kunne bli medlem i EU seint 2012 eller tidleg 2013. Etter det trengst det minst to år før Euro kan innførast i Island tidlegast 2014.

Det er ein lagnadens ironi at det største økonomiske rettsoppgeret noensinne i Europa kan bli innleia på Island samtidig med at islendingane skal røysta over resultatet av medlemskapstingingane med EU. Eit nytt statsadvokatembete er oppretta for å etterforska bankkollapsen, med større ressursar enn det ordinære islandske økokrim. Etterretningsteamet skal alt vera i arbeid med meir enn 30 saker knytt til bankskandalen. Uansvarlege, kanskje kriminelle, «finansvikingar» har i den grad undergrave det islandske folket si tiltru til eigne institusjonar at viktige delar av det nasjonale sjølvstendet for den tidlegare så stolte sagaøya kan gå tapt.

LOBBY- STRATEGIER I EUs KLIMA- POLITIKK

Av Anne Therese Gullberg

EU ER EN VIKTIG pådriver i de internasjonale klimaforhandlingene, og har også vedtatt ambisiøse klimapolitiske mål på hjemmebane. I denne artikkelen ser jeg på EUs klimapolitikk, og spesielt på lobbystrategiene til industri- og miljøorganisasjonene i klimapolitikken. Jeg diskuterer også hvorvidt industri- og miljøorganisasjonene har bedre tilgang til klimapolitiske beslutningsprosesser i EU enn i Norge.

EUS KLIMAPOLITIKK

EUs klimapolitikk er basert på FNs klimakonvensjon fra 1992 og konvensjonens mål om å «stabilisere konsentrasjonene av drivhusgasser i atmosfæren på et nivå som forhindrer farlig menneskeskapt påvirkning av klimasystemet» (UNFCCC 1992). Hva som er «farlig» menneskeskapt påvirkning er ikke definert i

konvensjonen, men EU har valgt å sette et mål om å begrense økningen i den globale middeltemperaturen til maksimalt 2 grader celsius over før-industrielt nivå – det såkalte togradersmålet.

Kyoto-protokollen forplikter 38 industriland til å redusere sine klimagassutslipp med fem prosent i perioden fra 2008 til 2012. Men dette er langt fra nok, hvis man skal kunne nå togradersmålet. Og det har EU innsett.

EU baserer sin klimapolitikk på at verdens samlede utslipp må reduseres med mellom 50 prosent innen 2050 for å nå togradersmålet, og at de industrialiserte landene må redusere utslippene med minst 80 prosent. EUs mål er å redusere sine utslipp med 20 prosent innen 2020 – eller med 30 prosent hvis andre land forplikter seg på tilsvarende nivå - og mellom 60 og 80 prosent innen 2050. Det har gjort EU til en av verdens mest ambisiøse aktører i klimapolitikken.

De industrialiserte landenes andel av utslippene vil frem mot 2050 reduseres. Utslippene fra land som Kina, India og andre økonomier i vekst, vil på den annen side øke. EU vil ifølge Kommisjonens prognoser i 2050 stå for bare 8 prosent av verdens samlede utslipp. Det betyr at EUs innsats

alene på langt nær vil være nok til å oppnå målet om å halvere utslippene innen 2050.¹ En ny internasjonal klimaavtale etter 2012 må derfor ha langt bredere deltakelse enn i dag. Ikke bare de industrialiserte landene inkludert USA, men også u-landene, må påta seg bindende utslippsrestriksjoner. Dette er bakteppet for en av de viktigste skillelinjene i EUs klimapolitikk: Skal EU redusere sine klimagassutslipp uavhengig og ubetinget av andre land?

«Industri- og miljøorganisasjonene i EU har lenge vært uenige om hvorvidt EU skal redusere utslippene sine uavhengig og ubetinget av andre land.»

INDUSTRI- OG MILJØORGANISASJONENES POSISJONER I KLIMAPOLITIKKEN

Industri- og miljøorganisasjonene i EU har lenge vært uenige om hvorvidt EU skal redusere utslippene sine uavhengig og ubetinget av andre land. Miljøorganisasjonene har argumentert for at EU må gå foran med et godt eksempel. De mener med det at industrilandene må vise både *vilje* og *evne* til å redusere sine klimagassutslipp, og at man umulig kan forlange at utviklingslandene reduserer sine utslipp, hvis ikke industrilandene allerede har tatt «et første skritt». Industriorganisasjonene har på den annen side fremmet krav om en såkalt «global løsning». Det innebærer en internasjonal klimaavtale som pålegger *både* industriland og utviklingsland utslippsforpliktelser. Industriorganisasjonene argumenterer med at konkurransevnen til EUs næringsliv vil svekkes, hvis EU innfører reduserer sine klimagassutslipp uten at konkurrerende land gjør det samme.

HVA ER LOBBYISME?

Både industri- og miljøorganisasjoner er aktive deltakere i utforming av EUs klimapolitikk – de driver lobbyvirksom-

het. I de nordiske landene defineres gjerne begrepet lobbyisme – eller lobbyvirksomhet - i forhold til korporatisme. Christiansen og Rommetvedt (1999) definerer for eksempel lobbyisme som ett ytterpunkt på et kontinuum, hvor korporatisme ligger på det andre ytterpunktet. Mens korporatisme er karakterisert av formelle kontakter og høy grad av institusjonalisering, er lobbyisme karakterisert av uformelle kontakter og lav grad av institusjonalisering.

I EU-litteraturen benyttes gjerne en langt bredere definisjon som omfatter all påvirkning gjennom både formelle og uformelle kanaler. Lobbyvirksomhet defineres som interessegruppers kontakt med, og aktiviteter rettet mot, beslutningstakere med det formål å påvirke offentlige beslutningsprosesser og myndighetsvedtak. Lobbyvirksomhet omfatter da også interessegruppers deltakelse i formelle høringsprosesser – ikke bare interessegruppers uformelle kontakter med beslutningstakere.

INDUSTRI- OG MILJØORGANISASJONENES LOBBYSTRATEGIER

I avhandlingen 'Strategy counts, resources decide. Lobbying European Union climate policy' ser jeg nærmere på industri- og miljøorganisasjonenes lobbystrategier i EU.²

Når industri- og miljøorganisasjoner skal velge lobbystrategi, kan de blant annet velge mellom å kontakte politiske allierte, politikere de antar er enige i organisasjonens standpunkt, og politiske motstandere, politikere de antar er uenige i organisasjonenes standpunkt. Når interessegrupper velger å kontakte politiske allierte, er gjerne målet å legge en felles strategi. Når interessegrupper velger å kontakte politiske motstandere, kan det være for å forsøke å snu motstanderens posisjon, men også med tanke på kommende saker lenger frem i tid. Både industri- og miljøorganisasjonene er enige om at den beste strategien er å kontakte både politiske allierte og politiske motstandere, men industriorganisasjonene har i større grad enn miljøorganisasjonene tilgang til både politiske allierte og politiske motstandere.

ULIKE ORGANISASJONER BRUKER ULIKE KANALER

Det finnes en rekke muligheter for å påvirke beslutningsprosessene i EU. Miljøorganisasjonene forteller at de har lettere adgang til Europaparlamentet enn til Kommisjonen og Ministerrådet. De store industriorganisasjonene forteller at de har god adgang til alle kanaler, men at de foretrekker Kommisjonen. Industri- og miljøorganisasjonenes ulike adgang til EUs ulike institusjoner handler blant annet om hvilken type informasjon henholdsvis industri- og miljøorganisasjonene kan bidra med.

Forholdet mellom beslutningstakere og interessegrupper blir innenfor statsvitenskapen ofte betraktet som et byt-

teforhold – hvor beslutningstakerne har kontroll over utfallet av beslutningen, mens interessegruppene kan bidra med teknisk informasjon, samt informasjon om velgernes holdninger til ulike forslag.

Det er gjerne industriorganisasjonene som besitter den ypperste tekniske ekspertise, som er av spesielt stor interesse for byråkratene som utformer forslagene. Til tross for at også miljøorganisasjonene i EU har brukt mye tid og ressurser på å opparbeide seg teknisk ekspertise, kan de vanskelig konkurrere med de mange industriorganisasjonenes samlede kompetanse. Miljøorganisasjonene har imidlertid like god tilgang til informasjon om velgernes holdninger som industriorganisasjonene. Dette er informasjon som er av spesiell interesse for de folkevalgte politikerne. Det er med andre ord slik at industriorganisasjonene besitter informasjon av spesiell interesse for byråkrater, mens miljøorganisasjonene i større grad kan konkurrere med industriorganisasjonene om å bidra med informasjon som er av spesiell relevans for de folkevalgte politikerne. Det kan bidra til å forklare hvorfor industri- og miljøorganisasjonene bruker ulike kanaler. Men det er også slik at det folkevalgte Europaparlamentet betraktes som «grønt» sammenlignet med Kommisjonen og Ministerrådet. Dette synet deles både av industri- og miljøorganisasjonene, samt beslutningstakerne selv.

EU VERSUS NORGE

En stor del av den statsvitenskapelige litteraturen fokuserer på EU som et flernivåsystem med mange «inngangsporter» for interessegrupper som ønsker å påvirke beslutningene som tas i EU.³ Fordelen med mange «inngangsporter» – eller kanaler - er at om du ikke lykkes i en kanal, kan du prøve en annen. Men dette kan også gjøre det langt mer ressurskrevende å drive lobbyvirksomhet, og dermed føre til at interessegruppene med størst ressurser får en uforholdsmessig stor fordel sammenlignet med interessegrupper med svært begrensede ressurser.

I avhandlingen sammenligner jeg også de ulike organisasjonenes tilgang til policyprosessen i EU og Norge. Jeg finner at både industri- og miljø betrakter det som noe mer krevende å få tilgang til policyprosessen i EU enn i Norge. Dette kan forklares med det som i litteraturen kalles «overloaded access channels». De siste årene har det vært en sterk økning i antall lobbyister i EU. Da hjelper det lite at EU systemet formelt sett er et åpent system med mange kanaler. I Norge er pågangen av interessegrupper mindre, og dette kan forklare at interessegruppene finner det mindre ressurskrevende å få tilgang til policyprosessen i Norge.

RESSURSER AV STOR BETYDNING I EUS KLIMAPOLITIKK

Som følge av begrensede ressurser, velger miljø-

organisasjoner gjerne noen få kjernesaker hvor de forsøker å påvirke. Det er ikke slik at alle industriorganisasjonene nødvendigvis bruker mye penger på lobbyvirksomhet i klimapolitikk, men finner de en sak som er viktig for dem, har de tilgang til beslutningstakere i alle kanaler, samt mulighet til å mobilisere de ressursene som trengs for å drive lobbyvirksomhet gjennom alle kanaler. De mange kanalene for påvirkning i EU innebærer rett og slett at mulighetene for å bruke ressurser er nærmest utømmelige. Derfor er ressurser av stor betydning i EUs klimapolitikk.

- 1 | Kommisjonen 2005: 6.
- 2 | Basert på Gullberg 2009.
- 3 | Se for eksempel Mazey & Richardson 2002; Greenwood 2003.

«Som følge av begrensede ressurser, velger miljøorganisasjoner gjerne noen få kjernesaker hvor de forsøker å påvirke.»

Litteratur:

- Christiansen, P.M. & Rommetvedt, H. 1999. 'From Corporatism to Lobbyism? Parliaments, Executives, and Organized Interests in Denmark and Norway', Scandinavian Political Studies 22, 195-220.
- Greenwood, J. (2003). Interest Representation in the European Union. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Gullberg, Anne Therese (2009). Strategy counts, resources decide: Lobbying European Union climate policy. Doktorgradsavhandling, Institutt for statsvitenskap, Universitetet i Oslo.
- International Panel of Climate Change (2007). Climate change 2007: synthesis report. Summary for policymakers. Tilgjengelig på http://www.ipcc.ch/pdf/assessment-report/ar4/syr/ar4_syr_spm.pdf. Lesedato 25.06.09.
- Kommisjonen (2005). Winning the battle against global climate change. Background paper. Commission staff working paper. Brussels 09/02/2005. Tilgjengelig på http://ec.europa.eu/environment/climat/pdf/staff_work_paper_sec_2005_180_3.pdf. Lesedato 13.07.2009.
- Mazey, S. & Richardson, J. (2002). 'Environmental Groups and the EC: Challenges and Opportunities', in Jordan, A., ed., Environmental policy in the European Union. Actors, Institutions & Processes. London: Earthscan, 141-159.
- UNFCCC (1992) United Nations Framework Convention on Climate Change. Tilgjengelig på <http://unfccc.int/resource/docs/convkp/conveng.pdf>. Lesedato 25.06.09.

EUROPA- VALGET 2009 EN ØVELSE I EKSTRE- MISME OG POLITISK APATI?

Av Are Vogt Moum

IGJEN HAR POPULISTISKE, HØYREEKSTREME og EU-kritiske partier gjort det godt ved europavalget. Valgoppslutningen er på et historisk lavmål. Nyere forskning tyder på at EUs valgsystem og beslutningsstruktur forsterker tendenser til grunnleggende opposisjon mot selve EU-systemet og til politisk likegyldighet overfor unionen.

Mens enkelte kommentatorer i inn- og utland har bitt seg merke i høyresidens framgang ved dette valget, har andre hevdet at det at 160 millioner faktisk tok seg bryet med å stemme, må kunne betegnes som en stor seier for demokratiet.¹ I en undersøkelse i forkant av Europavalget kom det imidlertid fram at hele 68 prosent mente at deres deltakelse i europavalget ikke ville gjøre noen forskjell.² Liten tiltro til parlamentets handlekraft var dermed den viktigste enkeltgrunnen til å sitte hjemme på valgdagen, foran blant annet mangel på interesse for selve valget (58 prosent) og for europeiske saker (45 prosent).³ 43 prosent stemte ved valget 4.-7. juni, et så lavt tall at både politikere og kommentatorer umiddelbart foreslo tiltak for å trekke flere til urnene, blant annet direkte valgt president og valgplikt.

At så mange stemte på populistiske partier helt ute på ytre høyre, og at nye ekstremistpartier som British National Party har kommet inn i parlamentet, har selvsagt også ført til bekymring. Oppslutning om det ytre høyre ved europavalg er imidlertid ikke noe nytt. I 1984 fikk det franske Front National (FN)¹⁰ representanter inn i Europaparlamentet, mot tre i år. I 1989 var det ytre høyre blitt mange nok til å lage en egen gruppe i parlamentet. Den besto av 10 representanter fra FN, 6 fra de tyske Die Republikaner (REP) og én fra det belgiske Vlaams Blok (VB, nå kjent som Vlaams Belang).⁴ Blant annet på grunn av sterk nasjonal sjåvinisme hos partiene ble det ikke dannet noen ny ytre høyre-gruppe før i 2007, da Romania og Bulgaria ble EU-medlemmer og velgerne der stemte inn ultranasjonalistiske partier inn i Europaparlamentet.⁵ Gruppen, som fikk navnet Identitet, Tradisjon og Suverenitet, hadde 24 medlemmer. Til sammenligning hadde den sosialistiske partigruppen 215 og den konservative 285. Grunnen gikk dessuten raskt i oppløsning på grunn av indre stridigheter og intriger.

ØKENDE KRITIKK INNENFRA

For EUs demokrati kan den tiltakende kritikken av EU som institusjon nå synes som en like stor trussel som det ytre høyres vekst. Kritikken har tiltatt på flere fronter. Stadig flere partier og bevegelser har kritikken av EU som sin fremste eksistensberettigelse.⁶

De høyrepopulistiske partiene har også forsterket sin kritikken av EU.

I det siste har vi dessuten sett tendenser til at etablerte konservative partier har overtatt deler av den EU-kritikken som tidligere var begrenset til partiene på ytterfløyene – en kritikk de riktignok har moderert og omformet til å passe sitt konservative ståsted.⁷ Samarbeidet mellom høyrepopulister som det italienske Lega Nord og Dansk Folkeparti og europaskeptikere som Det britiske uavhengighetspartiet (UKIP) har fått en ny giv i år etter at 30 representanter gikk sammen og grunnla «Gruppen for Europeisk Frihet og Demokrati», EFD, 1. juli.⁸ Å danne en gruppe kan bety økt politisk innflytelse, selv om gruppen er liten, men ikke minst betyr det kraftig økte bevilgninger til gruppevirksomhet.

INGEN REELL INNFLYTELSE

Hva kan denne misnøyen med og motstanden mot EU komme av? Finnes det sammenhenger mellom økt EU-kritikk innenfra og måten selve EU-systemet fungerer på? Å påstå at det foreligger en enkel årsakssammenheng mellom utviklingen av demokratiske beslutningsprosesser på overnasjonalt nivå i Europa og opposisjon mot disse prosessene vil være å dra det for langt. Men i praksis er motstanden en ser mot det europeiske demokratiet oftest grunnleggende opposisjon mot selve systemet. I artikkel fra 2007 gir professor i statsvitenskap Peter Mair en mulig forklaring.⁹

Det er, kort fortalt, to hovedgrunner til at EU-systemet ikke har skikkelige muligheter for politisk opposisjon, og at kritikken av politikken EU fører derfor blir kritikken av selve systemet, ifølge Mair. Den første grunnen er at de politiske vedtakene som kommer fra EU i all hovedsak er unntatt politisk debatt i de nasjonale parlamentene. Normen er at de folkevalgte forsamlingene vedtar EUs lover og direktiver gjennom brede flertall. Den andre grunnen er at prosessen som går fra nasjonalstatlig nivå til EU-nivå, er tilsvarende lite åpen for opposisjon. Valgkampen i forkant av europavalgene domineres av nasjonale saker, som det europeiske parlamentet har liten innflytelse over. Når man først diskuterer det grunnleggende europeiske saker – det Mair kaller konstitusjonelle sider ved EU-samarbeidet – skjer det paradoksalt nok først og fremst i de nasjonale valgkampene. De politiske partiene har dermed nok så bevisst fjernet den (lille) muligheten som fantes til å diskutere europeiske saker på en arena der det virkelig teller – EU er blitt *depolitisert*, hevder Mair. Det er de politiske elitene som har bukten og begge endene når politikk utformes på europeisk nivå og når den innføres på nasjonalt nivå. Også det som gjelder reformer og forand-

«EU er blitt depolitisert.»

ringer av selve EU-systemet har elitene skaffet seg et trygt grep om.

VELGERE I VILLRÅDE

Konsekvensene er misnøye og desillusjon. Velgere som føler det slik, kan selvsagt stemme på de partiene som kommer med mer eller mindre fundamental kritikk av EU, det vil si de høyrepopulistiske partiene eller de rene europaskeptikerne. Men mange av velgerne gjør ikke det. De kjenner seg ikke igjen i den ytterliggående retorikken til høyrepopulistene, og blir sittende hjemme på valgdagen. Misnøyen kan forklare noe av framgangen til høyrepopulistiske og europaskeptiske partier ved europavalgene, og samtidig altså hvorfor stadig flere velger ikke å stemme. Men faktum er at særlig de høyrepopulistiske partiene har hatt stor og vedvarende suksess også ved nasjonale valg i sine respektive hjemland. Skal vi fullt ut forstå disse partienes vekst, må vi analysere den politiske utviklingen i hvert enkelt land. Det finnes etter hvert en variert forskning på temaet.¹⁰

«Typisk for (høyre)populister er at de ser på den verdimessige og politiske konflikten mellom folket og eliten som den viktigste i samfunnet.»

POPULISTISK FIENDEBILDE

Det viser seg imidlertid at også de politiske debattene og kampen mellom partiene på nasjonalt nivå påvirkes av EU-systemets spesielle logikk. Det skjer der det finnes sterke populistpartier og har å gjøre med populistenes selvforståelse og verdensanskuelse. Typisk for (høyre)populister er at de ser på den verdimessige og politiske konflikten mellom *folket* og *eliten* som den viktigste i samfunnet. EU passer derfor godt som fiendebilde. Kontrollen med EU-systemet er trygt plassert hos elitene og i stor grad utenfor (konvensjonell) demokratisk kontroll. EU er dermed i høyrepopulistenes øyne et særlig graverende eksempel på «elitens» maktmisbruk overfor «folket». EU er i tillegg belemret med et fryktingytende byråkrati, som av populistler gjerne ses på som elitens håndlangere. EU er dessuten overnasjonalt. Folket, som for høyrepopulistene alltid utgjør et nasjonalt og/eller etnisk fellesskap, bør selvsagt føle seg truet av overnasjonale makt-

sentra. Videre er EU (markeds)liberalt, og går inn for frislipp innen diverse sektorer.

Statsviter og populismeforsker Frank Decker påpeker at det etter innføringen av det indre marked (Maastricht, 1992) ligger få nasjonalstatlige hindringer i veien for den kapitalistiske konkurransen. Det gjør hverdagen mer usikker for mange.

[Medlemslandene [blir] tvunget til [...] stadig lavere lønn, lavere skatter, deregulering og innskrenkning av sosiale ordninger for å gjøre sitt land mest mulig konkurransedyktig. [...]]

Globaliseringen [innenfor EU-systemet] arter seg for den enkelte som en ukontrollerbar, skjebnetung prosess og gir ham følelsen av å være utlevert til mørke krefter. Den psykologiske skaden dette forårsaker, er kanskje mer tungtveiende enn de sosiale følgene fordi den rører ved selve den demokratiske selvbestemmelsesretten.¹¹

Usikkerhet og angst gir gode betingelser for populistisk agitasjon. Det er noe av grunnen til at høyrepopulister ofte bruker EU som et mobiliseringstema i politikken generelt, ikke bare i forbindelse med europavalgene.

Utfordringen for EU-demokratiets arkitekter framover blir å skape en prosess som gir velgerne tiltro til at deres stemme vil gjøre en forskjell. Hvis ikke er sjansene store for at partier som fremmer populistisk kritikk av unionen fortsetter sin framgang og at interessen for europavalgene svekkes ytterligere.

«Utfordringen for EU-demokratiets arkitekter framover blir å skape en prosess som gir velgerne tiltro til at deres stemme vil gjøre en forskjell.»

- 1 Andrew Moravcsik i Newsweek, 20. juni «Ignore the Skeptics», <http://www.newsweek.com/id/202866>
- 2 Spesialrapport om europavalget 2009, Special Eurobarometer 299/69.2, TNS opinion & social.
- 3 I undersøkelsen finner vi imidlertid også enkelte tall som gjør bildet noe mindre nedtrykkende for tilhengere av det europeiske demokratiet. Jo lenger erfaring velgerne har med politikk på europeisk nivå, desto større vekt tillegges de europeiske saker når de stemmer. Det kan tyde på at en europeisk politisk bevissthet er under utvikling og etter hvert vil gjøre seg gjeldende også i de nye medlemslandene.
- 4 Osterhoff, André 1997: Die Euro-Rechte, Münster, Unrast, s. 170-175. Det italienske MSI var også representert i parlamentet, men på grunn av politisk uenighet ble partiet stående utenfor samarbeidet.
- 5 Liang, Christina Schori (ed) 2007: Europe for the Europeans: the foreign and security policy of the populist radical right, Hampshire, Ashgate, s. 13-16.
- 6 Szczerbiak, Aleks and Paul Taggart (eds) 2008: Opposing Europe?: the comparative party politics of euroscepticism, Oxford, Oxford University Press.
- 7 Statham, Paul 2008: «Political Party Contestation over Europe in Public Discourses: Emergent Euroscepticism?» ARENA Working Paper, Series 08/2008.
- 8 Flere andre partier, både europaskeptikere og høyrepopulister, står av ulike grunner stå utenfor samarbeidet. Selv om gruppen per i dag består av nokså få aktører, vil den sannsynligvis få vanskeligheter med å holde sammen helt til 2014. At ultrasjonalister og høyrepopulister som vi fra tidligere vet har store samarbeidsvansker, nå i tillegg skal samarbeide med rene EU-kritiske partier, gjør sjansen for sammenbrudd enda større.
- 9 Mair, Peter 2007: «Political Opposition and the European Union», Government and Opposition, Vol 42, No 1, pp 1-17.
- 10 En oppdatert diskusjon av forskningen (på Vest-Europa) finnes i Albertazzi, Daniele and Duncan McDonnell (eds) 2008: Twenty-First Century Populism. The Spectre of Western European Democracy, Hampshire, Palgrave Macmillan.
- 11 Decker, Frank 2004: Der neue Rechtspopulismus, Leske + Budrich, Opladen, s. 201-202. Min oversettelse.

DEN ØKONOMISKE KRISEN - BLÅMANDAG FOR EU

Av Torstein Dahle

ORDET «FRIHET» KAN BRUKES på så mange måter. Etter mer enn 15 års erfaring med EØS-avtalen har vi fått litt bedre innsikt i hva EUs fire «friheter» innebærer. Fri kapitalbevegelse, fri bevegelse av arbeidskraft og fri bevegelse av varer og tjenester høres veldig fritt ut, men når vi stadig opplever hvordan ESA griper inn med påbud og forbud, får vi et mer håndfast grunnlag for å forstå at de fire frihetene har et klas-sestempel. Fellesnevneren for de fire frihetene med tilhørende regelverk er at de betyr frihet for kapitalen og markedskreftene.

Forløpet av den store internasjonale økonomiske krisen har gitt ytterligere grunnlag for å forstå karakteren til disse frihetene. Den ideologiske offensiven for «den frie markedsøkonomi» har fått seg noen skudd for baugen. I Norge er tankesmien Civita opprettet for å gå i spissen for denne ideologiske offensiven. Civita, som ledes av Kristin Clemet, har hentet inspirasjon fra en amerikansk liberalistisk tankesmie, Cato Institute, som Civita også samarbeider mye med.

Det entusiastiske skrytet over «den frie markedsøkonomiens» fortrefelighet, har kommet i et pinlig lys etter hvert som den internasjonale økonomiske krisen har utviklet seg. En av de mest pinlige uttalelsene kom i februar 2007 fra Daniel J. Mitchell, krumtapp i Cato Institute. I en begeistret presentasjon av Islands økonomiske liberalisering og skattereformer skrev han at «Reforms have made Iceland a Nordic tiger»¹. Få måneder senere hadde Islands økonomi kollapse fullstendig, i en økonomisk katastrofe for landets innbyggere.

Også overfor de mest liberalistiske EU-landene har Cato Institute vært raus med «tiger»-betegnelsen. Irland er selvsagt blitt framholdt som et lysende eksempel og ble omtalt som den keltiske tiger bl.a. i en artikkel av Benjamin Powell i 2003: «Economic Freedom and Growth: The Case of the Celtic Tiger»².

Også de nye, baltiske medlemslandene Estland, Litauen og Latvia er blitt hyllet av Cato Institute. Spesielt har Estland fått mye oppmerksomhet. Estland gikk så langt i å slippe markedskreftene løs at EU-medlemskapet i 2004 og den påfølgende harmoniseringen med EUs regelverk faktisk betydde innstramning på enkelte områder. I 2006 tildelte Cato Institute sin Milton Friedman Prize til Estlands tidligere statsminister Mart Laar, og Cato Institutes Daniel Mitchell skrev i en artikkel i Wall Street Journal 20. juni 2007 at: «...it is hardly surprising that Estonia is now the Baltic Tiger»³.

Så sent som 5. desember 2007 skrev Erik Zsiga på Civitas nettside en artikkel om de nye øst-europeiske EU-medlemmene. Der refererte han fra den svenske søsterorganisasjonen til NHO, som tidligere samme år hadde slått fast «at Estland, dersom de siste tiårs veksttakt fortsetter, kommer til å bli rikere enn Sverige om ti år. Latvia, Litauen og Slovenia vil

på samme måte være rikere enn Sverige om tyve år.»⁴

Disse lysende eksemplene på markedsliberalismens fortrefelighet har sluknet på rekordtid. Den internasjonale økonomiske krisen har slått hardt inn over EU-landene, og det er nettopp skrytteksemplene som er blitt sterkest rammet.

Arbeidsløsheten i EU-området vokser bratt. Ved slutten av mai 2009 har den offisielle arbeidsløsheten i euro-området kommet opp i 9,5 prosent sesongjustert. Gjennomsnittet for alle de 27 EU-landene er 8,9 prosent. Tabellen viser de EU-landene som har hatt sterkest vekst i arbeidsløsheten siste år. «Tigre» har brutt sammen. Suksessene er blitt til katastrofer.

REGISTRERT ARBEIDSLØSHET I PROSENT (SESONGJUSTERT)

(Kilde: Eurostat Newsrelease 97/2009 - 2. juli 2009)

	MAI 2008 (%)	NOV 2008 (%)	MAI 2009 (%)	ØKNING MAI 2008 - MAI 2009
ESTLAND	3,9	7,6	15,6	300 %
LITAUEN	4,7	8,2	14,3	204 %
LATVIA	6,1	10,3	16,3	167 %
IRLAND	5,5	8,2	11,7	113 %
EURO-LANDENE (16)	7,4	8,0	9,5	28 %
EU-LANDENE (27)	6,8	7,5	8,9	31 %
USA	5,5	6,8	9,4	71 %

Disse arbeidsløshetstallene viser hvor dramatisk den økonomiske krisen slår inn spesielt i de landene som har latt kapitalen få aller friest spillerom. At arbeidsløsheten i Estland firedobles (øker med 300 prosent) på bare ett år, er en dramatisk illustrasjon på et sammenbrudd i arbeidslivet.

I tabellen har jeg tatt med gjennomsnittstall for EU-landene og for de av EU-landene som er med i euro-området. Til sammenligning har jeg også tatt med tall for USA: Som vi ser, har USA hatt raskere vekst i arbeidsløsheten enn det EU-landene i gjennomsnitt har hatt, men det gjennomsnittlige nivået er omtrent det samme i USA og EU. Det er store variasjoner både i EU og i USA. Situasjonen er dramatisk i

California, og Detroit-området med mye bilindustri er også hardt rammet. I EU har for eksempel Nederland blitt relativt lite rammet, med en økning i arbeidsløsheten fra 2,8 prosent i mai 2008 til 3,2 prosent i mai 2009. Også i Tyskland har arbeidsløsheten vokst lite, fra 7,4 til 7,7 prosent, men den ligger altså på et markert høyere nivå enn i Nederland. EU-landene er gjennomgående mer eksportavhengige enn USA, og sammentrekkingen av verdenshandelen vil etter hvert gi stadig sterkere, negative ringvirkninger.

HVA ER ÅRSAKEN TIL DENNE KRISEN?

Den grunnleggende årsaken er at under kapitalismen styres de økonomiske beslutningene av at kapitalen må vokse og vokse. Definisjonen på et positivt årsresultat er at den økonomiske virksomheten resulterer i vekst i kapitalen i løpet av året. Man klarer seg ikke i konkurransen med andre kapitalister hvis man ikke klarer å vokse minst like mye som dem, helst mer. Det er dette tvangsmessige ekspansjonsbehovet som også er den grunnleggende drivkraften bak EUs utvidelse til de øst-europeiske landene. Det var også den sentrale drivkraften bak kapitalstrømmen inn i Irland.

Når kapitalen i verden vokser og vokser, blir det etter hvert stadig vanskeligere å finne tilstrekkelig profitable prosjekter basert på arbeidsfolks faktiske verdiskaping. Det blir nødvendig å rive ned alle hindringer for at kapitalen kan søke til investeringsmuligheter også utenfor egne landegrensene. Det må bli frie kapitalbevegelser, på tvers av de nasjonale grensene.

Det er ingen tilfeldighet at Margaret Thatcher og Ronald Reagan kom i lederposisjoner - uavhengig av hverandre - i 1979-1980. Kapitalens behov for å rive ned alle hindringer gjorde markedsliberalismen nødvendig. Og det indre markedet i Europa måtte utvikles og få ekspansjonsmuligheter.

Kapitalen fortsatte å vokse og vokse videre opp mot himmelen, og da måtte profitten vokse tilsvarende, for ellers ville lønnsomheten gå ned. Men det er arbeidsfolks arbeid som skal skape denne profitten. Å få den faktiske skapingen av profitt til å vokse i dette tempoet, byr på stadig større problemer. Hva er vel da mer naturlig enn å satse på at finanskapitalen kan skape verdier på egen hånd?

Kapitalistene har alltid ment at det egentlig er kapitalen som skaper verdier. Når Stein Erik Hagen truer med å flytte til Sveits, er det viktig for ham å understreke at han har skapt et stort antall arbeidsplasser i Norge. Men det er jo ikke sant. Som storeier i dagligvarebransjen tok han levebrødet fra eiere og ansatte i en hel del mindre butikker. Konkurransen i varehandelen har ført til overinvestering og en kjøpesenterkapasitet som langt overgår det som det er behov for. De som kjøpte Rimi-butikkene hans, har sett seg nødt til å gjøre omfattende kutt. Heller ikke som storaksjonær i Orkla har

han skapt arbeidsplasser. Det blir ikke noen arbeidsplasser av at en aksjonær selger aksjene til en annen. Det er de ansatte i Orkla-konsernets bedrifter som står for verdiskapingen gjennom den jobben de gjør. Hagens milliardformue er det de ansatte som har skapt, gjennom arbeidet sitt. Men slik ser ikke Hagen på det. Kapitalistene ser at de kan tjene penger på å kjøpe og selge aksjer av hverandre så lenge kursene går oppover. Og de kan bli rike ved å kjøpe og selge eiendom av hverandre så lenge eiendomsprisene går oppover.

Når kapitalen vokser og vokser, og det blir stadig vanskeligere å finne produktive investeringer som er lønnsomme nok, går kapitalen inn i aksjemarkedet og eiendomsmarkedet og råvaremarkedet og skaper «likksomverdier» ved å blåse opp bobler der. Bankene begynner å kalle låneavtalene og spareavtalene sine for «produkter». Jakten på å finne profittmuligheter til den stadig voksende kapitalen, presser fram enda mer fantasifulle måter å få en tilsynelatende verdivekst på. Man begynner å ty til ulike former for pyramidelignende spill i aksjemarkedene og i eiendomsmarkedene. Man «skaper verdier» ved å kjøpe og selge til hverandre til stadig stigende priser.

Den store økonomiske krisen som verden nå er inne i, skyldes ikke at noen amerikanske lovgivere fattet dårlige beslutninger på 90-tallet, eller at noen griske og sleipe amerikanske finansakrobater gikk amok med tvilsomme boliglån. Den skyldes at kapitalens tvangsmessige vekst etter hvert fører til at det blir altfor mye kapital som skal plasseres, og at det blir mangel på produktive investeringsmuligheter med stor nok avkastning. Overfloden av kapital fører til at det skapes aksje- og eiendomsbobler og ulike spekulative konstruksjoner. Det var det som skjedde i USA. Og det har vært en helt parallell utvikling i EU (og i Norge). Banker i Storbritannia, Belgia, Tyskland - og Norge - har helt på egen hånd klart å utvikle en situasjon som ligner på de oppblåste amerikanske boliglånene, og de har engasjert seg i investering og formidling av råttne, amerikanske låneinstrumenter.

Det er helt riktig at de internasjonale finansmarkedene har vært preget av finansakrobater med slett moral. Men det er faktisk ikke der den grunnleggende årsaken til den økonomiske krisen ligger. Markedsliberalismen er heller ikke den grunnleggende årsaken, for den selv blir presset fram av det som faktisk er det grunnleggende problemet: Kapitalens umettelige vekstbehov.

Den enorme oppblåsing av «likksomkapital» måtte sprekk, og det er det som har skjedd utover i 2008 og 2009. De ulike statene har pøst inn penger, og på den måten har de skapt en slags kompensierende «bobler». Også de største medlemslandene i EU har deltatt aktivt i denne kolossale innblåsing av statlige midler, som i stor grad er lånt.

I øyeblikket er spørsmålene mange. Vil den svære inn-

sprøytingen av statlige midler kunne bringe verden ut av krisen? Hva blir i så fall effekten? Inflasjon? Kutt i offentlige utgifter på grunn av skadeskutte statsfinanser? En lang periode med lav vekst? Ny krise om ikke så mange år?

Også når det gjelder virkningen på EU og euroen er spørsmålene mange. Vil motsetningene innad bli skjerpet? Eller vil den felles interesse av å bekjempe krisen holde dem sammen? Hva med de store utfordringene fra Kina og India?

Foreløpig lar jeg spørsmålene henge. Vi går utvilsomt spennende og lærerike tider i møte.

- 1 Cato Institute, Tax & Budget Bulletin No. 43, February 2007. Betegnelsen «tiger» er inspirert av omtalen av den økonomiske veksten i Singapore, Hong Kong, Taiwan og Sør-Korea, som ble kalt for de asiatiske tigrene.
- 2 The Cato Journal, Vol 22, 2003.
- 3 Wall Street Journal Europe, June 20, 2007.
- 4 <http://www.civita.no/tema/utenriks/erik-zsiga>

OM TRO OG TVIL I EU- DEBATTEN

Av Lars Sponheim

HVIS MAN SPØR EN EU-tilhenger i Venstre om det viktigste argumentet for norsk medlemskap, vil svaret trolig være «demokrati». Hvis man spør en motstander i Venstre om det viktigste argumentet for et nei, vil svaret også være «demokrati».

Om vi skal få entusiasme for et norsk medlemskap blant norske velgere, tror jeg EU må finne en klarere balanse i demokratispørsmålet – mellom hva som skal bestemmes i Brussel og hva nasjonene selv kan avgjøre. Først da kan den store visjonen om et samlet, fredelig og framtidsrettet Europa overskygge de mange negative sidene ved unionen.

Jeg sa i min tale på Venstres landsmøte i vår at jeg tror jeg i alle år har vært den største tviler, ikke bare i Venstre, men i hele verden - i EU-spørsmålet. Den ene dagen heller det den veien, den neste dagen den andre veien. Det er ingenting som har irritert meg så mye som EU. Det finnes på så mye tøys og så mye småtteri. Det er ikke alt Brussel behøver å ha en mening om, og dette utfordrer nordmenns – og mange andres - demokratiske sjel og selvstendighetsbehov.

På den andre siden kjenner jeg svært ofte at jeg har et hjerte overfor det fantastiske for nye land. Jeg husker godt Tsjekkoslovakia 1968. Så ser vi et EU som tar opp i seg nye land og gjør dem til demokratier forbi «the point of no return». Jeg har hjerte for prosjektet, men det svekkes av at EU gjør så mange unødvendig plagsomme ting.

ÆRLIG DEBATT I VENSTRE

Mange har påstått at EU-saken er en mare for Venstre fordi vi er delt på midten i saken, og fordi partiet i sin tid ble splittet med den som hovedbegrunnelse. Jeg opplever det ikke slik. Venstre er tvert imot en arena hvor vi kan snakke veldig ærlig sammen om dette. Vi har levd godt med uenighetene, både på tidligere landsmøter og i velgergrunlaget vårt.

Det skyldes dels at vi respekterer hverandres konklusjon i en vanskelig sak, og der alle ser at det er argumenter på begge sider. Og det skyldes full enighet om prosedyrespørsmålene: At vi skal ha folkeavstemming og at venstrefolk på Stortinget vil respektere resultatet av den.

For min egen del har jeg sagt at jeg tror jeg vil komme til å stemme ja neste gang saken kommer opp. Min stemme vil da ha samme vekt som enhver annen nordmanns, verken

mer eller mindre, og jeg vil stemme med flertallet når saken kommer til Stortinget, om jeg fortsatt sitter der.

UAKTUELT FØR 2013

Samtidig har jeg sagt, og stemt for i Venstres program, at det ikke er aktuelt å sende en ny søknad i den kommende stortingsperioden, 2009 – 2013. Noen utla dette som en slags beslutningsvegning eller taktikkeri. Det er det ikke. Derimot en nøktern analyse av situasjonen i EU nå, i finanskriseåret 2009.

Det vil antagelig være det dummeste tidspunktet for Norge å melde seg inn i EU på. I en situasjon hvor EU er i krise og hvor de har mer enn nok med seg selv. Grunnloven er uavklart og finanskrisen har gitt en rekke interne utfordringer i og mellom EU-landene selv.

At Island vurderer dette tidspunktet annerledes, er en sak for seg, i den alvorlige krisen landet er i. Det er ikke Norges situasjon. Det gjenstår også å se om Island blir medlem. Saken blir nok først aktualisert for Norge i perioden etter 2013, uansett resultat av stortingsvalget i 2009.

BRO TIL MUSLIMSKE LAND

For medlemskap taler etter mitt syn det EU gjør i miljø- og klimapolitikken, det er rett og slett bra. Det samme er inkludering av nye land med en ustabil fortid. Forsikringen om framtidig demokrati og frihet. Det samkvemmet som vokser fram mellom borgerne i de to grensebyene Slubice i Polen og Frankfurt i Tyskland er jo kjernen i en utvikling vi vil ha. Økt frihet for flest mulig. Samhandel og fred.

«Jeg er fascinert av den mulighet som ligger i at EU blir ”større enn seg selv”.»

Jeg er fascinert av den mulighet som ligger i at EU blir «større enn seg selv», og tar tak i den kanskje største utfordring i vår tid, nemlig å bygge en bro til den muslimske verden. De fleste andre spørsmål, kanskje med unntak av klimakrisen, er faktisk ganske små. Noen må ta tak i den på en god måte. Jeg er enig med Obama da han var på Europa-tur. Det er Tyrkias medlemskap, at EU kan åpne mot den muslimske verden og sikre land også i den muslimske verden for demokrati, fred, åpenhet og grunnleggende menneskerettigheter,

som er det virkelig store prosjektet. Når det skjer, vil jeg ønske at Norge blir EU-medlem.

«Vi har levd godt med EØS-avtalen og blitt rike under den.»

IKKE SÆRNORSKE INTERESSER

I et slikt bilde, vil norske særinteresser bli små. Min tvil handler ikke om norsk industri, landbruk eller arbeidsplasser. Vi har levd godt med EØS-avtalen og blitt rike under den. Det er på en måte en «være seg selv nok»-avtale. I et europeisk felleskap som tar tak i de virkelig store utfordringene, må vi være villig til å bidra med noe, ta noen kostnader for en større sak. Det er når også vi er større enn oss selv, at vi er gode og er Norge på sitt beste. Fisk og landbruk vil vi kunne takle uansett, den ene eller andre veien.

Men skal det være interessant, og skape såpass begeistring at et flertall vil si ja, så må også EU vekk fra å være ganske små, til å være opptatt av de store utfordringer, være større enn seg selv. Det er ikke EU nå for tiden.

Et møte med tyske parlamentarikere i Forbundsdagen for et par år siden gjorde inntrykk på meg. Der vi fra norsk side var opptatt av til dels teknokratiske spørsmål om EU, om ulike direktiver og økonomi, ble vi møtt med vitnesbyrd fra erfarne tyske politikere om å holde fast ved drømmen de hadde hatt siden de var barn: Drømmen om fredens Europa, om et åpent og inkluderende samkvem over grensene. Om frihet. Aldri mer krig og undertrykking. Alt annet var i grunnen rimelig uvesentlig.

Det er jo strengt tatt dette politikk handler om, ikke minst fra et sosialliberalt ståsted. Muligheter – ikke motforestillinger. Framtid – ikke fortid. Derfor er jeg i hjertet mitt en varm EU-tilhenger. Men hodet er også fylt av motstridende signaler som sier nei. Det er kanskje derfor jeg er i Venstre. Samtidig er det den samme tvilen som gjør at et flertall fort-

«Men hodet er også fylt av motstridende signaler som sier nei. Det er kanskje derfor jeg er i Venstre.»

satt er på nei-siden, både i Venstre og i landet som helhet. Den må tas på alvor, ikke avvises som irrasjonell eller trangsynt, slik en del jafolk har en hang til.

EU i stort er altså bra, hadde det bare ikke vært for et demokratisk kaos og den voldsomme trangen til alt det unødvendige småpirket og detaljstyringen. Om jeg skal tillate meg å komme med et råd i all beskjedenhet, så er det at EU forsterker sin innsats der de er gode og nødvendige, får orden på de demokratiske prosesser og kvitter seg med alt unødvendig småtteri. Skjer det, vil de som titter på verden for første gang i dag, vokse opp med Norge som en naturlig del av EU – med min og Venstres helhjertede støtte.